

Aktiivinen sosiaalipolitiikka

Kuntoutuskokeilut vuosina 2001-2004 -ohjausryhmän
muistio

*Kaikille
mahdollisuus
terveelliseen ja
turvalliseen
elämään.*

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 10.6.2004	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja sihteeri) Aktiivinen sosiaalipolitiikka. Kuntoutuskokeilut vuosina 2001–2004 –ohjausryhmän muistio Puheenjohtaja Kari Välimäki Sihteeri Tuula Ahlgren		Julkaisun laji Väliraportti	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 13.12.2000 STM0767:00/15/02/2000	
Julkaisun nimi Aktiivinen sosiaalipolitiikka. Kuntoutuskokeilut vuosina 2001–2004 ohjausryhmän muistio			
Julkaisun osat Muistio-osa			
Tiivistelmä Aktiivinen sosiaalipolitiikka kuntoutuskokeilut perustuvat aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistiossaan esittämään kahteen varhennetun kuntoutuksen kokeiluun: syrjäytymisvaarassa olevien 15–17-vuotiaiden nuorten varhennettu kuntoutuskokeilu ja 45 vuotta täyttäneiden pitkäaikaistyöttömien varhaisvaiheen ammatillinen kuntoutuskokeilu. Kumpaankin kuntoutuskokeiluun on tarkoitus vuosina 2001–2004 käyttää 3,36 milj. euroa eli yhteensä 6,7 milj. euroa. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 13.12.2000 kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän, jonka tehtävänä on ohjata hallituksen talousarvioesitykseen sisältyvien kuntoutuskokeilujen toteuttamista. Työryhmän toimikausi ajoittuu 15.12.2000–31.3.2005 väliselle ajalle. Kuntoutuskokeilujen toteutuksesta vastaa Kansaneläkelaitos. Nuorten kuntoutuskokeilun aikana kehitetään toimivaa yhteistyömallia, jossa nuori, hänen lähiverkostonsa, paikalliset toimijat sekä Kela ja palvelujen tuottajat toimivat aktiivisesti yhdessä. Kokeilun avulla pyritään lisäksi selvittämään olisiko tehtävä toiminnan ja rahoituksen lainsäädännöllisiä uudistuksia pysyvän palvelumallin luomiseksi syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Kuntoutuskokeilun tavoitteena on myös nuoren syrjäytymisen ehkäiseminen ja syrjäytymiskierteen katkaiseminen. Nuorten kuntoutuskokeilua toteutettiin 18 erilaisella toimintamallilla eri puolilla Suomea. Nuorten kokonaismäärä vuosien 2001–2003 aikana oli yhteensä 630 nuorta. Osan hankkeista jatkuu vuoden 2004 loppuun. Nuorten kuntoutuskokeiluun kytkettiin arviointitutkimus. Tutkimuksen teki Lapin yliopiston ennakointi- ja arviointikeskus. Tutkijat nostivat arvioinnissa esille 15–17-vuotiaiden syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukemisen hyviä käytäntöjä ja Ideaalimallin. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä esittää seuraavia suosituksia nuorten kuntoutuskokeilujen toteutuksen ja niihin kytketyn arviointitutkimuksen perusteella: 1) Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä miettii jatkossa, mitkä ovat mahdollisuudet järjestää nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmälle kuntoutuspalveluja. 2) Tämän kokeilun pohjalta perustetaan eri hallinnonalojen ja muiden, nuorten kanssa toimivien tahojen, edustajista työryhmä. Työryhmä tekee Hyvä käytännöt –muistion. 3) Tässä vaiheessa suosituksena nähdään, että tämän kohderyhmän nuorille voidaan nykyisten resurssien puitteissa tarjota tukea eri toimialojen palveluilla. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien (myöh. Kipinä-) kuntoutuskokeilun tavoitteena on luoda toimiva yhteistyömalli, jossa kuntoutuja, paikalliset toimijat sekä Kela ja palveluntuottajat toimivat aktiivisesti yhdessä. Kokeilun avulla pyritään lisäksi selvittämään olisiko tehtävissä lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka loisivat pysyvän mallin kuntoutuspalvelujen tarjoamisesta syrjäytymisvaarassa oleville työttömille. Kuntoutuskokeilun tavoitteena on myös kuntoutujan työllistyminen pitkällä aikavälillä. Joidenkin kohdalla tavoitteeksi voidaan hyväksyä elämänhallinnan parantaminen. Kipinä-kuntoutuskokeilussa järjestettiin pilottivaihe vuonna 2002. Kipinä-kuntoutuskokeilut käynnistyivät erilaisilla toimintamalleilla eri puolilla Suomea vuonna 2003 kolmentoista palveluntuottajan toteuttamana. Kokeilu jatkuu vuoden 2004 loppuun. Vuoden 2003 lopussa Kipinä-kuntoutuskokeilu oli tarjonnut palveluja yhteensä 355 kuntoutujalle. Myös Kipinä-kuntoutuskokeiluun on kytketty arviointitutkimus.			
Avainsanat: (asiasanat) Nuoret, syrjäytyminen, pitkäaikaistyöttömyys, kuntoutus			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004:11		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1548-5
Kokonaissivumäärä 44	Kieli Suomi	Hinta 10,80 €	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti PL 536, 33101 Tampere, puh. (03) 260 8158 ja (03) 260 8535, fax (03) 2608150, sähköposti: julkaisumyynti@stm.vn.fi		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet		Utgivningsdatum 10.6.2004	
Författare Promemoria av styrgruppen för aktiv socialpolitik rehabiliteringsförsök under åren 2001–2004 Ordförande Kari Välimäki Sekreterare Tuula Ahlgren		Typ av publikation	
		Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet 13.12.2000 STM0767:00/15/02/2000	
Publikation Aktiv socialpolitik. Promemoria av styrgruppen för rehabiliteringsförsök under åren 2001–2004.			
Referat Den aktiva socialpolitikens rehabiliteringsförsök baserar sig på två tidigarelagda rehabiliteringsförsök som arbetsgruppen för en aktiv socialpolitik föreslagit i sin promemoria: ett tidigarelagt rehabiliteringsförsök med 15-17-åriga ungdomar som riskerar att marginaliseras och ett försök med yrkesinriktad rehabilitering i tidigt skede för långtidsarbetslösa som fyllt 45 år. För vardera rehabiliteringsförsöket har under åren 2001-2004 reserverats 3,36 milj. euro, dvs. sammanlagt 6,7 milj. euro. Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte 13.12.2000 en styrgrupp för rehabiliteringsförsöken med uppgift att leda de rehabiliteringsförsök som ingår i regeringens budgetproposition. Arbetsgruppens mandatperiod sträcker sig från 15.12.2000 till 31.3.2005. För genomförandet av rehabiliteringsförsöken svarar Folkpensionsanstalten (FPA). I samband med rehabiliteringsförsöket för ungdomar utarbetar man en samarbetsmodell, där den unga människan, personer som står nära henne eller honom, de lokala aktörerna samt FPA och serviceleverantörerna verkar aktivt tillsammans. Med hjälp av försöket vill man även utreda om legislativa reformer av verksamheten och finansieringen vore behövliga för att en permanent servicemodell kunde skapas till hjälp för ungdomar som riskerar att marginaliseras. Rehabiliteringsförsöket syftar också till att förebygga marginalisering bland ungdomar och att bryta utslagningsspiralen. Försöket med rehabilitering av ungdomar genomfördes i form av 18 olika verksamhetsmodeller på olika håll i Finland. Det totala antalet ungdomar som rehabiliterades under åren 2001-2003 var 630. En del av rehabiliteringsprojekten fortgår till utgången av år 2004. Till rehabiliteringsförsöket med ungdomar kopplades en utvärderingsanalys. Analysen utfördes av en utvärderingscentral vid Lapplands universitet. Forskarna lyfte fram goda tillvägagångssätt och en Idealmodell för stödande av 15-17-åriga ungdomar som riskerar att marginaliseras. På basis av genomförda rehabiliteringsförsök och utvärderingsanalysen ger styrgruppen för försöksverksamheten följande rekommendationer: 1) Styrgruppen för rehabiliteringsförsök kommer framgent att överväga vilka möjligheter det finns att arrangera rehabiliteringstjänster för den målgrupp som rehabiliteringsförsöket för ungdomar var avsedd för. 2) Utgående från detta försök bildas en arbetsgrupp med representanter för olika förvaltningsområden och andra aktörer som bedriver ungdomsverksamhet. Arbetsgruppen sammanställer ett PM om God praxis. 3) I detta skede rekommenderas att ungdomarna i denna målgrupp inom ramen för de nuvarande resurserna erbjuds stöd i form av tjänster producerade av olika sektorer. Målet för rehabiliteringsförsöket med långtidsarbetslösa i medelåldern (det s.k. Kipinä-försöket) är att skapa en samarbetsmodell, där rehabiliteringsklienten, de lokala aktörerna samt FPA och serviceproducenterna verkar aktivt tillsammans. Med hjälp av försöket ämnar man också utreda om man genom revideringar av lagstiftningen kunde bygga upp en permanent modell för rehabiliteringstjänster till arbetslösa som riskerar bli utslagna. Rehabiliteringsförsöket har också som mål att rehabiliteringsklienten på sikt skall hitta ett arbete. För vissa klienter kan man som mål acceptera en förbättrad livshandling. Pilotskedet av Kipinä-försöket genomfördes år 2002. Kipinä-rehabiliteringarna inleddes år 2003 med olika verksamhetsmodeller över hela landet i tretton serviceproducenters regi. Försöket fortgår till slutet av 2004. Vid utgången av 2003 hade man genom Kipinä tillhandahållit tjänster för totalt 355 rehabiliteringsklienter. En utvärderingsanalys har kopplats även till Kipinä-rehabiliteringsförsöket.			
Nyckelord Ungdomar, marginalisering, långtidsarbetslöshet, rehabilitering			
Övriga uppgifter www.stm.fi			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2004:11		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1548-5
Sidoantal 44	Språk Finska	Pris 10,80 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning, PB 536, 33101 Tammerfors tfn (03) 260 8158 och (03) 260 8535 fax (03) 260 8150, e-post: julkaisumyynti@stm.vn.fi		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 10 June 2004	
Authors Rehabilitation trials involving active social policy measures in 2001–2004 – Memorandum of the steering group Chairman: Kari Välimäki Secretary: Tuula Ahlgren		Type of publication Working Group Report	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 13.12.2000 STM0767:00/15/02/2000	
Title publication Active Social Policy. Memorandum of the steering group for rehabilitation trials in 2001–2004			
Summary <p>The rehabilitation trials involving active social policy measures are based on the two trials with early rehabilitation proposed by the Working Group on Active Social Policy in its memorandum: an early rehabilitation trial for 15 to 17-year-olds at risk of social exclusion and a vocational rehabilitation trial at an early stage for long-term unemployed persons aged 45 years and over. It is scheduled that a total of EUR 6.7 million is used for the trials from 2001 to 2004, i.e. EUR 3.36 million for each.</p> <p>The Ministry of Social Affairs and Health set up on 13 December 2000 a steering group for the rehabilitation trials with the task of steering the implementation of the rehabilitation trials included in the Government's budget proposal. As the term of the Working Group was determined 15 December 2000 to 31 March 2005. The implementation of the trials is the responsibility of the Social Insurance Institution.</p> <p>During the rehabilitation trial for young people a functional co-operation model is developed in which the young person, his or her network of relatives and friends, local actors, the Social Insurance Institution and service providers work together. In addition, the trial aims to examine the necessity of legislative reforms regarding related activities and financing with a view to creating a permanent service model for young people at risk of social exclusion. The purpose of the trial is, furthermore, to prevent social exclusion and to break the vicious circle of exclusion.</p> <p>The rehabilitation trial for young people was carried out by means of 18 different models in various parts of Finland. The number of young people involved in 2001 – 2003 was 630. Some of the projects continue to the end of 2004. An evaluation study is linked to the trial. The study was carried out by the University of Lapland, its Centre for Evaluation and Applied Studies in Northern Finland. In the context of the evaluation the researchers highlighted good practices and presented an ideal model for supporting 15 to 17-year-olds at risk of exclusion.</p> <p>The steering group for the rehabilitation trials puts forward the following recommendations based on the implementation of the rehabilitation trial and the related evaluation study: 1) The steering group should discuss the possibilities to arrange rehabilitation services for the target group of the trial for young people. 2) Based on that trial a working group should be set up consisting of representatives of various administrative sectors and other actors working with young people. The working group would draw up a memorandum on good practices. 3) At this stage it is considered a recommendation that the target group of young people are provided with support within the framework of the present resources by services of various stakeholders.</p> <p>The aim of the rehabilitation trial for middle-aged long-term unemployed persons (later called "Kipinä") was to create a functional co-operation model in which the rehabilitee, local actors and the Social Insurance Institution work together. The aim is to examine, in addition, if it is possible to make legislative amendments that would create a permanent model for the provision of rehabilitation services for unemployed people at risk of social exclusion. Another objective of the rehabilitation trial is that people become employed in the long term. In respect of some persons as the objective can be accepted the improvement of life skills.</p> <p>A pilot phase within the rehabilitation trial "Kipinä" was arranged in 2002. The "Kipinä" rehabilitation trials were started by various models in different parts of Finland in 2003, carried out by 13 service providers. The trial continues to the end of 2004. By the end of 2003 the trial had provided services for 355 rehabilitees. An evaluation study is linked to this trial as well.</p>			
Key words long-term unemployment, rehabilitation, social exclusion, young people			
Other information Internet: www.stm.fi			
Title and number of series Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2004:11		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1548-5
Number of pages 44	Language Finnish	Price 10,80 €	Publicity Public
Distributor/Orders Ministry of Social Affairs and Health, Publications Sale, P.O.Box 535, FIN-33101 Tampere, Finland, tel. +358 3 260 8158 and +358 3 260 8535, fax +358 3 260 8150, e-mail: julkaisumyynti@stm.vn.fi		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 13.12.2000 kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän, jonka tehtävänä on ohjata hallituksen talousarvioesitykseen sisältyvien kuntoutuskokeilujen toteuttamista. Ohjausryhmän toimikaudeksi määrättiin 15.12.2000–28.2.2004. Ohjausryhmän määräaika jatkettiin sosiaali- ja terveysministeriön 5.11.2003 tekemällä päätöksellä 31.3.2005 saakka ja samalla edellytettiin ohjausryhmän antavan väliraportin 31.5.2004.

Ohjausryhmän tehtävänä on:

- a) ohjata Kansaneläkelaitoksen toteuttamaa kuntoutuskokeilua;
- b) valita kokeilun piiriin tulevat alueet;
- c) hyväksyä kokeilulle toimintasuunnitelma ja valvoa sen toteuttamista;
- d) tehdä seurantaraportti kokeilun onnistumisesta; sekä
- e) tehdä uudistusehdotuksia kuntoutuksen kehittämiseksi kokeilusta saatavan tiedon perusteella.

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän puheenjohtajaksi määrättiin osastopäällikkö Kari Välimäki sosiaali- ja terveysministeriöstä ja jäseneksi pääsihteeri Heidi Paatero sosiaali- ja terveysministeriöstä. Ohjausryhmän jäseniksi kutsuttiin ylitarkastaja Pentti Lehmijoki työministeriöstä, erityisasiantuntija, nyttemmin kehityspäällikkö Sirkka-Liisa Karhunen Suomen kuntaliitosta, kehittämisspäällikkö Mirjami Airaksinen Kansaneläkelaitokselta ja koulutus-päällikkö Ritva Tuomi-Rautiainen opetusministeriöstä. Ohjausryhmän sihteeriksi kutsuttiin suunnittelija, nyttemmin hallintosihteeri Auli Tormonen Kansaneläkelaitokselta. Ohjausryhmään tuli pysyväksi asiantuntijaksi suunnittelija Tuula Ahlgren Kansaneläkelaitokselta. Työryhmä on käyttänyt asiantuntijoina erikoistutkija Marketta Rajavaaraa ja asiantuntijalääkäri Timo Pohjolaista Kansaneläkelaitokselta.

Ohjausryhmän kokoonpanoon tuli muutoksia seuraavasti: koulutus-päällikkö Ritva Tuomi-Rautiainen tilalle nimitettiin 18.1.2001 ylitarkastaja Jaana Hätälä opetusministeriöstä, osastopäällikkö Kari Välimäen tilalle ohjausryhmän puheenjohtajaksi Välimäen virkavapauden ajaksi nimitettiin 6.8.2002 osastopäällikkö Raimo Ikonen, kehittämisspäällikkö Mirjami Airaksisen tilalle nimettiin 6.8.2002 suunnittelija, nyttemmin hallintosihteeri Auli Tormonen Kansaneläkelaitokselta ja Auli Tormosen tilalle ohjausryhmän sihteeriksi nimitettiin 6.8.2002 suunnittelija Tuula Ahlgren Kansaneläkelaitokselta. Lisäksi apulaisosastopäällikkö Raimo Ikonen tilalle nimitettiin 10.9.2003 ohjausryhmän puheenjohtajaksi osastopäällikkö Kari Välimäki. Ylitarkasta Jaana Hätälän virkavapauden aikana opetusministeriön edustajana toimi kulttuuriasianneuvos Kimmo Aaltonen ja kulttuuriasianneuvos Kimmo Aaltonen tilalle nimettiin 23.10.2003 ylitarkastaja Jaana Hätälä.

Ohjausryhmä on kokoontunut 31.5.2004 mennessä yhteensä 21 kertaa.

Helsingissä 31.päivänä toukokuuta 2004

Kari Välimäki

Pentti Lehmijoki

Jaana Hätälä

Sirkka-Liisa Karhunen

Heidi Paatero

Auli Tormonen

Tuula Ahlgren

Sisällys

1. JOHDANTO	13
2. NUORTEN KUNTOUTUSKOKEILU	14
2.1. Tausta	14
2.2. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän ehdotus	15
2.3. Kohderyhmä	16
2.4. Tavoitteet.....	17
2.5. Palvelujen hankkiminen	17
2.6. Toteutus.....	18
2.7 Kustannukset	19
2.8 Arviointitutkimus	19
2.9. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän kommentit arviointitutkimukseen ja tutkijoiden ehdotuksiin.....	20
3. NUORTEN KUNTOUTUSKOKEILUN ALUSTAVAT JATKOSUOSITUKSET.....	22
4. KESKI-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilu	23
4.1. Tausta	23
4.2. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän ehdotus	24
4.3. Kohderyhmä	24
4.4. Tavoitteet.....	25
4.5. Pilottivaihe ja toimintasuositukset	26
4.6. Kipinä-kuntoutuskokeilu	28
4.7. Arviointitutkimus	30
LIITTEET.....	31

1. Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 13.12.2000 kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän, jonka tehtävänä on ohjata hallituksen talousarvioesitykseen sisältyvien kuntoutuskokeilujen toteuttamista. Ohjausryhmän toimikaudeksi määrättiin 15.12.2000–28.2.2004. Ohjausryhmän määräaikaa jatkettiin sosiaali- ja terveysministeriön 5.11.2003 tekemällä päätöksellä 31.3.2005 saakka ja samalla edellytettiin ohjausryhmän antavan väliraportin 31.5.2004.

Kuntoutuskokeilut perustuvat aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistiossaan esittämään kahteen varhennetun kuntoutuksen kokeiluun: syrjäytymisvaarassa olevien nuorten varhennettu kuntoutuskokeilu ja 45 vuotta täyttäneiden pitkäaikaistyöttömien varhaisvaiheen ammatillinen kuntoutuskokeilu. Valtion vuoden 2001 talousarvioesityksen mukaisesti oli vuosina 2001–2003 tarkoitus toteuttaa kaksi uutta kuntoutuskokeilua. Toinen niistä kohdistuu 45 vuotta täyttäneisiin pitkäaikaistyöttömiin ja toinen kohdistuu syrjäytymisvaarassa oleviin 15–17-vuotiaisiin nuoriin.

Kuntoutuksen kokeiluihin oli tarkoitus käyttää vuosien 2001–2003 aikana yhteensä 6,7 milj. euroa (40 miljoonaa markkaa) siten, että kumpaankin kokeiluun käytetään kolmen vuoden aikana 3,36 miljoonaa euroa (20 miljoonaa markkaa). Valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2004 todettiin, että aktiivisen sosiaalipolitiikan ohjelman hitaan käynnistymisen vuoksi ohjelman kokeiluhankkeet jatkuvat vielä vuonna 2004. Kokeilut rahoitetaan Kansaneläkelaitoksen kuntoutuksesta annetun lain (KKL) 4 §:n varoista.

Asettamis päätöksessä kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän tehtäviksi määriteltiin:

- a) ohjata Kansaneläkelaitoksen toteuttamaa kuntoutuskokeilua;
- b) valita kokeilun piiriin tulevat alueet;
- c) hyväksyä kokeilulle toimintasuunnitelma ja valvoa sen toteuttamista;
- d) tehdä seurantaraportti kokeilun onnistumisesta; sekä
- e) tehdä uudistusehdotuksia kuntoutuksen kehittämiseksi kokeilusta saatavan tiedon perusteella.

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän puheenjohtajaksi määrättiin osastopäällikkö Kari Välimäki sosiaali- ja terveysministeriöstä ja jäseneksi pääsihteeri Heidi Paatero sosiaali- ja terveysministeriöstä. Ohjausryhmän jäseniksi kutsuttiin ylitarkastaja Pentti Lehmiäki työministeriöstä, erityisasiantuntija, nyttemmin kehityspäällikkö Sirkka-Liisa Karhunen Suomen kuntaliitosta, kehittämisspäällikkö Mirjami Airaksinen Kansaneläkelaitokselta ja koulutus-päällikkö Ritva Tuomi-Rautiainen opetusministeriöstä. Ohjausryhmän sihteeriksi kutsuttiin suunnittelija, nyttemmin hallintosihteeri Auli Tormonen Kansaneläkelaitokselta. Ohjausryhmään tuli pysyväksi asiantuntijaksi suunnittelija Tuula Ahlgren Kansaneläkelaitokselta. Työryhmä on käyttänyt asiantuntijoina erikoistutkija Marketta Rajavaaraa ja asiantuntijalääkäri Timo Pohjolaista Kansaneläkelaitokselta.

Ohjausryhmän kokoonpanoon tuli muutoksia seuraavasti: koulutus-päällikkö Ritva Tuomi-Rautiainen tilalle nimitettiin 18.1.2001 ylitarkastaja Jaana Hätälä opetusministeriöstä, osastopäällikkö Kari Välimäen tilalle ohjausryhmän puheenjohtajaksi Välimäen virkavapauden ajaksi nimitettiin 6.8.2002 osastopäällikkö Raimo Ikonen, kehittämisspäällikkö Mirjami Airaksinen tilalle nimettiin 6.8.2002 suunnittelija, nyttemmin hallintosihteeri Auli Tormonen Kansaneläkelaitokselta ja Auli Tormosen tilalle ohjausryhmän sihteeriksi nimitettiin

6.8.2002 suunnittelija Tuula Ahlgren Kansaneläkelaitokselta. Lisäksi apulaisosastopäällikkö Raimo Ikosen tilalle nimitettiin 10.9.2003 ohjausryhmän puheenjohtajaksi osastopäällikkö Kari Välimäki. Ylitarkasta Jaana Hätälän virkavapauden aikana opetusministeriön edustajana toimi kulttuuriasianneuvos Kimmo Aaltonen ja kulttuuriasianneuvos Kimmo Aaltosen tilalle nimettiin 23.10.2003 ylitarkastaja Jaana Hätälä.

Ohjausryhmä on kokoontunut 31.5.2004 mennessä yhteensä 21 kertaa.

2. Nuorten kuntoutuskokeilu

2.1. Tausta

Kokeilujen käynnistyessä kuten myös viime aikoina yksi keskeinen nuoria koskeva yhteiskunnallinen kysymys on ollut syrjäytymisvaarassa olevien nuorten selviytyminen eteenpäin nykyisessä koulutusjärjestelmässä, työmarkkinoilla sekä ylipäätään elämässä. Nuorille suunnattuja palveluja on kehitetty 1990-luvulta alkaen erilaisten projektien kautta. Määräaikaisella rahoituksella toteutetut projektit ovat tuottaneet usein hyviä tuloksia. Hyväksi todetut käytännöt on kuitenkin harvoin voitu vakiinnuttaa osaksi pysyvää toimintaa.

Nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmänä ovat peruskoulun päättämävaiheessa olevat tai päättäneet nuoret. Kohderyhmän nuoret eivät kuulu minkään vakiintuneen toimen piiriin. Siksi näiden nuorten kohdalla korostuu vanhempien vastuu siitä, miten peruskoulun ja toisen asteen opintojen siirtymävaihe toteutuu. Jos vanhemmilla ei ole kykyä antaa riittävää tukea, nuori joutuu helposti tilanteeseen, jossa hän ei kykene kiinnittymään ja sitoutumaan olemassa oleviin palveluihin.

Hallinnonalojen välinen työryhmä toteaa väliraportissaan (STM 2001:1, 6) koulujärjestelmän keskeisenä tavoitteena olevan ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla eri elämäntilanteissa oleville opiskelijoille nousun portaita yhteiskuntaan integroitumiseksi. Syrjäytymisvaara lisääntyy niillä nuorilla, joiden opinnot ovat keskeytyneet tai vaarassa keskeytyä tai he ovat suoriutuneet peruskoulusta huonoin arvo sanoin.

Kaikkein vaikeimmassa asemassa ovat peruskoulun kesken jättäneet. Heidän määränsä on vuodessa noin 100 oppilasta eli noin 0,02 prosenttia oppilaiden kokonaismäärästä. Myös peruskoulun huonoilla arvosanoilla eli ns. "armoviitosilla" suorittaneilla on vaikeuksia sijoittua ammatillisessa koulutuksessa haluamalleen alalle ja suoriutua opinnoista puutteellisten tietojen ja taitojen vuoksi. (STM 2001:1, 6.)

Peruskoulun jälkeisiin opintoihin jättää hakematta noin 8-9 prosenttia oppilaista. Osa haki-joista karsiutuu myös hakuvaiheessa. Toisen asteen opintoja ei aloita runsas 10 prosenttia ikäluokasta. Noin 3 prosenttia ikäluokasta siirtyy peruskoulun lisäopetukseen (kymppiluokalle). (STM 2001:1, 6.)

Työttömyys on laman jälkeisen talouskasvun aikana alentunut tasaisesti ja samalla työttömyyden rakenteelliset piirteet ovat korostuneet. Nuorten työttömyys on puolittunut pahimpien lamavuosien jälkeen. Toisaalta vuonna 2000 nuorisotyöttömyyden aleneminen näytti

hidastuvan. (HE 184/2000 vp: 14–15.) Tammikuun 2001 lopussa alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 38 503 (Työministeriö 2001: 11).

Pitkittynyt poissaolo työmarkkinoilta on erityisen suuri riski nuorelle, minkä takia tukitoimet olisi aloitettava heti, kun todetaan, ettei nuori hakeudu koulutukseen tai työllisty normaalilla tavalla (HE 184/2000 vp: 15). Vaikeimmin työllistettävien ryhmien aktivoiminen edellyttää yksilöllisesti räätälöityjä ratkaisuja ja toimivaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aseman parantaminen vaatii erityistoimia. (HE 184/2000 vp: 15.)

Nuorten kuntoutuskokeilun avulla pyritään selvittämään, olisiko tehtävä toiminnan ja rahoituksen lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka loisivat pysyvän mallin, jolla tarjotaan palveluja syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Lisäksi tavoitteena on kehittää ja levittää hyviä toimintamalleja, joissa kiinnitetään huomioita tukitoimenpiteiden yhdistämiseen ja yhteistyöhön eri toimijoiden välillä.

2.2. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän ehdotus

Aktiivinen sosiaalipolitiikka työryhmä esitti kahta uutta kokeiluhanketta: syrjäytymisvaarassa olevien nuorten varhennettua kuntoutuskokeilua ja 45 vuotta täyttäneiden pitkäaikaistyöttömien varhaisvaiheen ammatillista kuntoutuskokeilua. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmä toteaa muistiossaan (STM 1999:20, 77), että vakava syrjäytymisen vaara uhkaa nuoria, jotka ovat keskeyttäneet peruskoulun tai suorittaneet sen huonoin arvosanoin ja joilla on puutteita sosiaalisissa taidoissa, kirjoitus- ja lukihäiriöitä, puuttuva sosiaalinen tukiverkko sekä heikko sosiaalinen tausta. Vaikka tämä ryhmä on määrältään suhteellisen pieni, heidän tilanteensa pysyvä kohentaminen edellyttää verrattain runsasta resurssointia.

Työryhmän mukaan näitä nuoria olisi erityisesti ohjattava omien valmiuksien lisäämiseen sekä koulutukseen ja työharjoitteluun. Monet näistä nuorista kärsivät mielenterveys- ja päihdeongelmista sekä vakavista oppimisvaikeuksista. Heitä auttaisi se, että jo peruskoulun aikana havaitaan syrjäytymisvaarassa olevat nuoret, jotka tarvitsevat lisättyä tukea muun muassa hakeutumisessa ja siirtymisessä ammatilliseen koulutukseen.

Työryhmä esitti, että

Kansaneläkelaitos järjestää yhdessä koulu-, nuoriso-, työvoima- sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa kolmen vuoden kokeilun, jossa vakavan syrjäytymisuhan alaisena oleville 15 - 17 -vuotiaille nuorille järjestetään varhennettua kuntoutusta, jolta ajalta nuorille voidaan maksaa kuntoutusrahaa. Työryhmä esittää kokeiluun 20 miljoonan markan määrärahaa. Kokeilua varten esitetään asetettavaksi sosiaali- ja terveysministeriön johdolla toimiva ohjausryhmä. (STM 1999:20, 77.)

Nuorten kuntoutuskokeilu oli tavoitteena toteuttaa vuosien 2001–2003 aikana. Toteutusajankaa on myöhemmin jatkettu vuoden 2004 loppuun. Tänä aikana kokeiluun on tarkoitusta käytettyä 3,36 miljoonaa euroa (20 miljoonaa markkaa).

2.3. Kohderyhmä

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä tarkensi nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmän määrittelyä aktiivisen sosiaalipolitiikan työryhmän muistiossaan esittämästä rajauksesta kevään 2001 aikana.

Kohderyhmänä ovat 15–17 -vuotiaat, joita uhkaa vakava sosiaalinen syrjäytyminen. Syrjäytymisuhan taustalla on hyvin erilaisia ja yksilöllisiä syitä. Peruskoulun keskeyttäminen tai suorittaminen huonoin arvosanoin, puutteet sosiaalisissa taidoissa, kirjoitus- ja lukihäiriöitä, puuttuva sosiaalinen tukiverkko tai heikko sosiaalinen tausta saattavat aiheuttaa syrjäytymisvaaran. Useiden syrjäyttävien tekijöiden kasaantuminen samalle nuorelle lisää nuoren syrjäytymisriskiä.

Kokeilu kohdistuu avun ja tuen tarpeessa oleviin nuoriin, joiden oma luonnollinen tukiverkko ei pysty tukemaan riittävästi ja joilla on potentiaalisia mahdollisuuksia päästä kuntoutuksen avulla ammatillisiin opintoihin. Kohderyhmä on 15–17 -vuotiaat, jotka ovat keskeyttäneet peruskoulun tai ammatilliset opinnot. Kyseeseen voivat tulla myös 15–17 -vuotiaat, joiden opintojen keskeyttämisen vaara on ilmeinen tai jotka ovat suorittaneet peruskoulun huonoilla arvosanoilla. Nuoret eivät ole hakeneet, päässeet tai kiinnittyneet ammatillisiin opintoihin.

Perhe ei oman tilanteensa vuoksi pysty tukemaan nuorta riittävästi. Lisäksi valittavien elämäntilanteessa on todennäköisesti myös muita tekijöitä, joiden perusteella heidän voidaan arvioida tarvitsevan laajaa tukea omien tulevaisuudensuunnitelmien tekemiseen.

Kokeilu ei kohdistu niihin nuoriin, jotka ovat sairauden, vian tai vamman perusteella oikeutettuja Kelan kuntoutuspalveluihin tai joiden palvelut ovat yhteiskunnassa muuten hyvin järjestetty. Varhennettuun kuntoutukseen osallistuvien ei tarvitse täyttää Kelan järjestämän kuntoutuksen kriteerejä.

Koulunkäynnin tai opintojen keskeyttämisen tai heikosti suoritettujen opintojen ohella tulee varhennetun kuntoutuksen kokeiluun valittavilla nuorilla olla ongelmia seuraavissa asioissa:

- sosiaalinen tukiverkko puuttuu tai on vähäinen
- sosiaalinen tausta (perheen kokonaistilanne: puutteellinen koulutus, työttömyys, päihteidenkäyttö, sairaudet, ero ym.)
- sosiaaliset taidot (esim. asosiaalisuus, päihteiden väärinkäyttö, puutteellinen aktiivisuus)
- sairaudet (fyysiset ja psyykkiset esim. masennus tai hoitamaton psyykinen sairaus)
- oppimisvaikeudet (esim. luki- ja kirjoitusvaikeudet)

Varhennettuun kuntoutukseen valittavien kuntoutujien kriteerit ovat seuraavat:

- 15–17 -vuotiaat nuoret, jotka ovat keskeyttäneet tai vaarassa keskeyttää peruskoulun tai ovat suorittaneet sen huonoin arvosanoin
- 15–17 -vuotiaat nuoret, jotka ovat keskeyttäneet tai vaarassa keskeyttää ammatilliset opinnot
- koulutuksen ja työllistymisen suhteen nuorilla on selkiytymätön tilanne
- nuorella on vähintään yksi tai useampia syrjäytymisriskiä lisääviä tekijöitä elämässään (ks. em. lista)
- kysymys ei ole niistä nuorista, joilla on sairauden, vian tai vamman perusteella oikeus kuntoutuspalveluihin tai palvelut ovat yhteiskunnassa muuten hyvin järjestetty.

2.4. Tavoitteet

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä tarkensi nuorten kuntoutuskokeilun tavoitteita kokouksissaan kevään 2001 aikana. Kokeilun tavoitteet määriteltiin kolmella tasolla; yksilön tasolla (mikrotaso), paikallisen toiminnan ja yhteistyön tasolla (mesotaso) ja yhteiskunnan kokonaisjärjestelmän tasolla (makrotaso).

Kokeilun aikana kehitetään toimivaa yhteistyömallia, jossa nuori, hänen lähiverkostonsa, paikalliset toimijat sekä Kela ja palvelujen tuottajat toimivat aktiivisesti yhdessä. Kokeilun onnistumisen kannalta on tärkeää, että kaikki osapuolet sitoutuvat hankkeen ja jokaisen nuoren suunnitelman toteuttamiseen. Tavoitteena on luoda integroitu palveluketju, jossa Kelan normaalipalvelujen lisäksi järjestämä kuntoutus on osa nuoren kanssa räätälöityä kokonaisu suunnitelmaa. Onnistuminen edellyttää hyvin toimivaa verkostotyötä ennakkovalmisteluissa, nuorten valinnassa sekä kuntoutuksen aikana ja loputtua.

Kokeilun avulla pyritään selvittämään olisiko tehtävä toiminnan ja rahoituksen lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka loisivat pysyvän mallin, jolla tarjotaan palveluja syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Lisäksi tavoitteena on kehittää hyviä toimintamalleja, joissa tukitoimenpiteiden yhdistämiseen sekä yhteistyöhön ja vastuusuhteisiin eri toimijoiden välillä on kiinnitetty huomioita.

Kuntoutuksen sisältö tulee suunnitella siten, että perus- ja ammattikoulun aikana syrjäytymisvaaraan joutuneet nuoret kykenevät muodostamaan luottamuksellisen aikuissuhteen sekä sitoutumaan ja hyötymään järjestettävästä toiminnasta. Käytännön taitojen ja toiminnan hyödyntäminen tulee olla keskeistä vastapainona normaalille koulutyöskentelylle, joissa korostuvat teoreettiset taidot ja tiedon hallinta. Tavoitteena on antaa syrjäytymisvaarassa olevalle nuorelle mahdollisuus omien voimavarojensa hyödyntämiseen, onnistumisen kokemuksiin ja vertaisryhmän tukeen.

Kuntoutuskokeilun tavoitteena on nuoren syrjäytymisen ehkäiseminen ja syrjäytymiskierteen katkaiseminen. Yhdessä kuntoutujan kanssa laaditaan yksilöllinen kuntoutussuunnitelma, jonka toteuttamisen aikana häntä ohjataan oman elämän hallintaan, omien voimavarojen aktivointiin ja valmiuksien lisäämiseen, sekä koulutukseen ja työharjoitteluun. Kuntoutuksen aikana on tavoitteena tehdä jokaisen nuoren kanssa ammatillisen koulutuksen suunnitelma ja luoda hänelle valmiudet koulutukseen osallistumiseen.

2.5. Palvelujen hankkiminen

Nuorten kuntoutuskokeiluun järjestettiin avoin haku keväällä 2001 (liite 1). Avoimestahausta tiedotettiin ohjausryhmässä mukana olevien organisaatioiden sisäisten tiedotuskanavien kautta. Sosiaali- ja terveysministeriö lähetti kunnan sosiaalitoimille kuntatiedotteen (9.4.2001). Opetusministeriö lähetti avoimen haun tiedoksi lääninhallitukseen, kansanopistoille, opetushallitukseen sekä kuntien opetus- ja nuorisotoimille. Työministeriö ja Kansaneläkelaitos tiedottivat kaikkiin toimipisteisiin sisäisellä sähköisellä postilla.

Hakuaika päättyi 31.5.2001. Kansaneläkelaitoksen terveys- ja toimeentuloturvaosaston kuntoutuslinjalle tuli avoimen haun perusteella yli 200 kyselyä. Hakemuksia tuli määräajassa 99 kappaletta.

Saapuneet hakemukset käsiteltiin Kansaneläkelaitoksen kuntoutuslinjalla. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän päätöksen pohjalta hakemuksia arvioitiin seuraavien kriteerien suhteen:

- paikallinen verkosto ja verkoston päävastuullinen toimija
- kohderyhmän haasteellisuus
- innovatiivisuus ja tavoitteellisuus
- toiminnan ja rahoituksen realistisuus sekä
- alueellisuus.

Ohjausryhmän määrittämien kriteerien ohella suunnittelun lähtökohtana on ollut KKL 4 §:n edellyttämä varojen käyttösuunnitelma. Siten valintoihin on ollut vaikuttamassa kuntoutuskokeilun järjestämiseen osoitetut varat kokonaisuudessaan. Hankkeiden valinnassa pyrittiin kuntoutuskokeilun tavoitteiden mahdollisimman hyvään saavuttamiseen käytettävissä olevilla resursseilla.

Kuntoutuslinjalla valittiin edellä mainittujen kriteerien perusteella parhaimmat hankkeet esiteltäviksi kuntoutuskokeilujen ohjausryhmälle. Valituista hankkeista tehtiin matriisit, joissa kuvattiin hankkeet tiiviisti asetettujen kriteerien suhteen. Näiden tietojen pohjalta ohjausryhmä valitsi toteuttavat hankkeet.

Hankkeita valittiin kahdessa vaiheessa yhteensä kahdeksantoista. Hankkeiden valinnassa korostuivat tiivis ja laaja yhteistyö paikallisten toimijoiden kesken toimintamallin suunnitteluvaiheessa ja toteutuksessa sekä paikallisten palvelujen kytkeminen kuntoutuskokeiluun. Lisäksi kokonaisvalinnassa huomioitiin vaihtelu päävastuullisissa toimijatahoissa sekä alueellisuus valtakunnallisella tasolla.

2.6. Toteutus

Nuorten kuntoutuskokeilu käynnistyi syksyn 2001 aikana seuraavilla paikkakunnilla: Kaarina, Lappeenranta, Nokia, Pietarsaari, Vantaa ja Vihti. Lisäksi käynnistyvät alueelliset hankkeet Kelan Nivalan-Haapajärven vakuutuspiirin alueella, johon kuuluvat Haapaveden, Haapajärven, Kärsämäen, Nivalan, Pyhäjärven ja Reisjärven kunnat sekä yhteishanke Posion, Pudasjärven ja Ranuan kuntien kesken.

Vuoden 2002 alussa valittiin lisää toteuttavia hankkeita ja kevään aikana käynnistyvät hankkeet Porissa, Joensuussa, Kokkolan ja Kaustisen seutukunnassa, Lahden seudulla, Lapinlahdella, Kajaanissa, Oulussa, Salon seudulla, Raumalla sekä yhteishanke Saarijärven ja Karsulan kesken.

Nuorten kuntoutuskokeilua toteutettiin 18 hankkeessa 31.12.2003 saakka. Alkuperäisenä toteutusaikana (2001–2003) säästyneillä varoilla jatkaa tällä hetkellä 16 jatkamisesta kiinnostunutta hanketta kesäkuun 2004 loppuun. Arvion mukaan 30.6.2004 on myös jäämässä varoja käyttämättä ja muutaman hankkeen jatkamista vuoden 2004 loppuun valmistellaan parhaillaan.

Nuorten kuntoutuskokeilun hankkeiden toimintamallit ja päävastuulliset eli toteutuksesta vastaavat toimijat (palveluntuottajat, liite 2) vaihtelevat kokeiluissa. Toimintamalleihin sisältyy muun muassa ryhmätoimintaa, työharjoitteluja, koulutuskokeiluja, ura- ja yksilöohjausta sekä kuntoutustarpeen selvityksiä ja lyhyitä laitoskuntoutusjaksoja. Seitsemässätoista

hankkeessa on palkattu projektityöntekijä, joka tukee nuorta ja seuraa hänen tilannettaan. Projektityöntekijä toimii myös koordinoijana nuoren asioissa sekä paikallisessa ja/tai alueellisessa yhteistyössä. Osa hankkeista on ryhmämuotoisia ja osassa seurataan tiiviisti nuoren yksilöllisen suunnitelman toteutumista. Koulua käyville nuorille rakennetaan yksilöllinen kuntoutussuunnitelma koulutyöskentelyn rinnalle. Koulunkäynnin keskeyttäneet nuoret ovat kuntoutussuunnitelman mukaisessa toiminnassa mukana viitenä päivänä viikossa. Hankkeet poikkeavat toisistaan monilla tavoin, muun muassa menetelmien, sisällön ja toimintamallin suhteen. Kokeiluun osallistuvat toimijat kattavat osan hankkeiden kokonaiskustannuksista esim. tarjoamalla ilmaispalveluja.

Toimintamallien tavoin yksittäiseen hankkeeseen osallistuvien nuorten määrä vaihteli paljon. Nuorten kokonaismäärä vuosien 2001–2003 aikana oli yhteensä 630 nuorta (liite 3). Kokeiluun osallistuneista nuorista 277 eli 44 prosenttia oli tyttöjä ja 353 eli 56 prosenttia poikia. Osallistuneista nuorista 37 keskeytti kokeilun ilman yhdessä rakennettua jatkosuunnitelmaa. Tämä on vain noin 6 prosenttia kaikista osallistuneista. Keskeyttäneiden osuutta voidaan pitää nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmään nähden pienenä.

2.7 Kustannukset

Hankkeille myönnettiin rahoitusta vuosille 2001–2003 pääsääntöisesti palveluntuottajan tarjouksessa haettu rahamäärä (liite 2). Hankkeen toteuttamiseen myönnetty rahamäärä vaihteli paljon. Pienin hankerahoitus oli 79 000 euroa ja suurin lähes 290 000 euroon. Hankkeille myönnetystä rahoituksesta osa jäi käyttämättä vuoden 2003 lopussa. Kustannussäästöjä syntyi muun muassa hankkeiden käynnistymisen viivästymisen, rekrytoinnin vaikeuksien ja toteutumattomien ostopalvelujen vuoksi. Osahankkeiden toteutunut rahoitus vaihteli noin 55 000 eurosta 245 000 euroon vuoden 2003 loppuun mennessä.

Kustannukset nuorta kohti vaihtelevat myös paljon. Pienimmät kuntoutujakohtaiset kustannukset olivat noin 1700 euroa. Suurimmat kustannukset nuorta kohti nousivat taas lähes 11 700 euroon (liite 2). Suuriin kuntoutujakohtaisiin kustannuksiin vaikuttivat muun muassa runsas ostopalvelujen käyttö kuntoutuslaitoksilta ja poikkeuksellisen haasteelliseksi rajattu kohderyhmä, jolloin mukana olevien nuorten määrä jäi vähäiseksi.

2.8 Arviointitutkimus

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä päätti, että nuorten kuntoutuskokeiluun kytketään arviointitutkimus. Arviointitutkimus sovittiin rahoitettavan yhdessä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen kesken. Tutkimukseen sovittiin varattavan noin 50 000 euroa.

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä päätti, että tutkimuksen tekijä valitaan tarjousten perusteella. Tarjouksia pyydettiin nuorten syrjäytymisen tutkimusta tehneiltä kahdeksalta taholta. Tarjouksen antoivat Lapin yliopiston Pohjois-Suomen ennakointi- ja arviointikeskus, Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, Kuntoutussäätiö ja Nuorisotutkimusverkosto.

Tarjouksista pyydettiin asiantuntija-arviot erikoistutkija Marketta Rajavaaralta Kansaneläkelaitokselta ja asiantuntijalääkäri Timo Pohjolaiselta Kansaneläkelaitokselta. Tutkimuksen tekijäksi valittiin tarjousten perusteella kuntoutuskokeilujen ohjausryhmässä Lapin yliopis-

ton ennakointi- ja arviointikeskus. Tutkijaryhmään kuuluvat professori Asko Suikkanen sekä tutkijat YTT Ritva Linnakangas ja YTL Sirpa Martti.

Arviointitutkimukselle koottiin ohjausryhmä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi asiantuntijalääkäri Timo Pohjolainen. Jäseniksi kutsuttiin erikoistutkija Kari Gröhn sosiaali- ja terveysministeriöstä, kulttuurisihteeri, nyttemmin kulttuuriasianneuvos Kimmo Aaltonen opetusministeriöstä, ylilääkäri, nyttemmin tutkimuspäällikkö Jukka-Pekka Halonen Kansaneläkelaitokselta ja professori Asko Suikkanen Lapin yliopistosta. Asiantuntijana ja sihteerinä toimi suunnittelija Tuula Ahlgren. Lisäksi asiantuntijoina ohjausryhmään ovat osallistuneet tutkijat Ritva Linnakangas ja Sirpa Martti Lapin yliopistosta. Ohjausryhmään tuli toiminnan aikana seuraava muutos: kulttuuriasian neuvos Kimmo Aaltonen tilalle opetusministeriön edustajaksi tuli marraskuusta 2003 alkaen ylitarkastaja Jaana Hätälä.

Nuorten kuntoutuskokeilun arviointitutkimuksen työsuunnitelma jaettiin kolmeen vaiheeseen:

- a) käynnistämävaiheen ja toimeenpanovaiheen arviointi,
- b) kehittäminen: hyvien ja huonojen käytäntöjen etsiminen ja
- c) vaikuttavuus.

Käynnistämävaiheen ja toimeenpanon arvioinnin pohjalta valittiin kuusi projektia, joista arvioitiin hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita. Lähemmin tarkasteltavat projektit valittiin nuorten kuntoutuskokeilun arviointitutkimuksen ja aktiivinen sosiaalipolitiikka kuntoutuskokeilujen ohjausryhmien yhteisessä kokouksessa. Työsuunnitelman mukaisten vaiheiden jälkeen tuotettiin kolme osaraporttia, joiden pohjalta arvioinnin loppuraportti koottiin.

Tutkimus "Homma Hanskaan - Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi." julkaistaan sosiaali- ja terveysministeriön sarjassa selvityksiä (2004:5) keväällä 2004. Tutkimuksessa esitellään tarkasti kuusi projektia ja arvioidaan niiden vaikuttavuutta. Lisäksi tutkimuksessa nostetaan esille projektien hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita. Tutkimuksen lopussa tutkijat esittävät arvioinnin pohjalta rakennetun ideaalimallin 15–17-vuotiaiden nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja nostavat esille lainsäädännöllisiä muutostarpeita.

2.9. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmän kommentit arviointitutkimukseen ja tutkijoiden ehdotuksiin

Tutkijat ovat nostaneet arvioinnissa esille 15–17-vuotiaiden syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukemisen keskeisiä ongelmia ja kehittämistarpeita. Arviointitutkimuksen kohdat Hyvät käytännöt ja Ideaalimalli sisältävät ne asiat, jotka ovat keskeisiä ja tuloksekkaita syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa työskentelyssä. Tutkijoiden ehdotuksia voidaan pitää monilta osin hyvinä.

Ohjausryhmä totesi, että eri toimialojen ohjelmissa ja kehittämishankkeissa on nuorten kuntoutuskokeilun hyviä käytäntöjä ja ideaalimallia sivuavia osahankkeita:

- Sosiaalialan kehittämishankkeen toimintasuunnitelmassa (2003:20, 20–21) on nostettu nuorten kohdalla esille varhaisen puuttumisen tärkeys (ks. myös liite 4).
- Opetusministeriö on käynnistänyt vuonna 2004 työllisyyspolitiikkaohjelman osana perusopetuksen ylempien vuosiluokkien oppilaanohjaushankkeen, jossa etsitään oppilaanohjaukseen moniammatillista, alueellista ja seutukunnallista yhteistyötä nuoren tueksi siirtymävaiheessa peruskoulusta jatko-opintoihin (ks. myös liite 4).

- Opetusministeriössä on käynnissä työpajatoiminnan kehittäminen, jossa tuetaan pääsyä koulutukseen ja avoimille työmarkkinoille.
- Opetustoimen ja nuorisotoimen toteuttamat osallisuus –hankkeet, joissa etsitään paikallisia ja seudullisia keinoja helpottaa nuorten osallisuutta aktiiviseen kansalaisuuteen.
- Hallituksen työllisyysohjelman aktiiviohjelmissa kehitetään ja tehostetaan julkisen työvoimapalvelun palvelurakennetta ja nuorille tarjottavia työvoimapalveluja. (ks. myös liite 4).
- Eri hallinnonaloilla on käynnissä useita ESR-ohjelmia.

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä pitää hyvänä alkaneita kehittämishanketta ja kannattaa niiden jatkamista seuraavina vuosina.

Tutkijoiden esittämässä Ideaalimallissa on yhtäläisyyksiä nuorten työpajakokeiluihin. Työpajakokeilujen arvioinneissa on päädytty samankaltaisiin toimintamalleihin, joissa korostuvat erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla varhainen puuttuminen ja saattaen vaihtaminen. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointitutkimuksen ideaalimallissa nähtiin vahvuuksina:

- viranomaisyhteistyö,
- ajatus toiminnan vakinaistamisesta,
- kokonaisvaltainen lähestymistapa,
- varhaisen puuttumisen ideologia ja
- se, että nuoret kokivat palvelut pääosin positiiviksi.

Haasteellisena pidettiin varsin sekavaa ja hyvin erilaisia palveluja tarvitsevaa kohderyhmää.

Ohjausryhmä on arvioinut tutkimusta seuraavista näkökulmista:

- kuinka 15–17-vuotiaiden nuorten toimeentuloturva tulisi järjestää aktiiviseen toimenpiteeseen osallistumisen aikana,
- minkä tahon tulisi olla vastuussa 15–17-vuotiaiden syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kuntoutuksen järjestämisestä ja
- tarvitaanko lainsäädännön uudistuksia varmistamaan uusien palvelujen toteuttaminen kunnissa tutkijoiden esittämällä tavalla.

Toimeentuloturvan toteuttaminen tutkijoiden esittämällä tavalla ei ole ongelmatonta. Ohjausryhmä arvioi, että nuorten ei välttämättä tulisi saada henkilökohtaista toimeentuloturvaa ainkaan alle 17-vuotiaana. Ohjausryhmän näkemyksen mukaan alaikäisten lasten toimeentulon tulee jatkossakin perustua vanhempien vastuuseen ja liittyä perheen toimeentuloon. Alle 18-vuotiaiden nuorten vanhemmilla on lain mukaan vielä elatusvelvollisuus. Osa kohderyhmästä saa lapsilisää. Osa kohderyhmästä voi jo nykyisin saada työmarkkinatukea aktiivitoimenpiteiden ajalta tai opintotukea opintojen ajalta. Järjestettävä tuki ja toiminta ovat jo sinänsä palkitsevia. Erityisessä, hyvin vaikeassa tilanteessa olevalle nuorelle voitaisiin tietyin perustein maksaa ns. suunnittelurahaa esimerkiksi harkinnanvaraisena toimeentulotukena.

Kelan kuntoutuksen suuntaaminen sosiaalisen syrjäytymisen uhkaamalle kohderyhmälle olisi merkittävä muutos nykyiseen kohderyhmän rajaukseen. Tällä hetkellä Kelan kuntoutuksen järjestäminen edellyttää diagnosoitua sairautta. Näin suuri kohderyhmän muutos vaatii

laajan keskustelun ja poliittisen päätöksen. Tämän yksittäisen kokeilun perusteella ei ohjausryhmä ole valmis esittämään muutoksia eri kuntoutuksen järjestäjien välisiin vastuujakoihin.

Tutkijoiden esittämät hyvät käytännöt ja ideaalimalli ovat toteutettavissa nykyisellä lainsäädännöllä. Nykyisten resurssien puitteissa on mahdollista toteuttaa tämän kaltaisia polkuja. Kunnissa voidaan hyvällä työllä saada paljon aikaan ja yhteistyön tiivistäminen paikallisesti on tarpeen. Myös seudullisella ja alueellisella yhteistyöllä voidaan saada hyviä tuloksia. Yhteistyötä nuorten auttamiseksi on kehitettävä paikallisella, seudullisella ja alueellisella tasolla. Tähän on mahdollisuuksia jo nyt esim. asiakasyhteistyöryhmien kautta. Yhteistyöryhmiä on toiminnassaan otettava huomioon myös tämä kohderyhmä. Lainsäädännön muutoksella ei voitaisi varmistaa sitä, että olemassa olevat hyvät käytännöt varmistettaisiin kunnissa. Kunnat voivat itsenäisesti päättää kuinka suuntaavat rahoituksen eri toimialojen ja palvelujen kesken.

Tämän selvityksen perusteella on selvää, että varhaisella puuttumisella ja tuen järjestämisellä voidaan auttaa nuorta kohti täysipainoista yhteiskunnan osallisuutta ja säästää mahdollisen syrjäytymiskierteen syvenemisen aiheuttamia kustannuksia. Kunnille jää vastuu siitä, että ne suuntaavat riittävät resurssit nuorten tukemiseen.

3. Nuorten kuntoutuskokeilun alustavat jatkosuositukset

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä esittää seuraavia suosituksia nuorten kuntoutuskokeilujen toteutuksen ja niihin kytketyn arviointitutkimuksen perusteella:

1. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä miettii jatkossa, mitkä ovat mahdollisuudet järjestää nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmälle kuntoutuspalvelua.
2. Tämän kokeilun pohjalta perustetaan eri hallinnonalojen ja muiden, nuorten kanssa toimivien tahojen, edustajista työryhmä. Työryhmä tekee Hyvät käytännöt –muistion. Työryhmään kutsutaan edustajat opetustoimesta, nuorisotoimesta, sosiaali- ja terveystoimesta, työvoimatoimesta, Suomen Kuntaliitosta, Kelasta sekä muista nuorten palvelujen järjestämisen kannalta keskeisistä tahoista.

Työryhmän tehtäviksi esitetään:

- hyvien käytäntöjen selvittäminen,
- Hyvät käytännöt –muistio tekeminen,
- sen selvittäminen, miten tietoa hyvistä käytännöistä jaetaan kentälle ja
- eri hallinnonalojen hankkeiden kuvaaminen.

Hyvät käytännöt -muistiota laadittaessa tehdään yhteistyössä asiaa sivuavan sosiaalialan kehittämishankkeen kanssa. Työryhmän keskeiset suositukset viedään eri hallinnonalojen toimintaohjelmiin, hankkeisiin ja suosituksiin.

3. Tässä vaiheessa suosituksena nähdään, että tämän kohderyhmän nuorille voidaan nykyisten resurssien puitteissa tarjota tukea eri toimialojen palveluilla. Keskeisimmät eri ikäryhmille tarjolla olevat palvelut ja tukitoimet ovat:

- a) 14–16 -vuotiaille peruskoulua suorittaville:
  - tuki heikkojen numeroiden (4-5) korottamisessa,
  - tehostettu tuki jatkokoulutuksen suunniteluun,
  - päihdepalvelut,
  - seikkailu ja elämypedagoginen toiminta sekä
  - sosiaalinen vahvistaminen, ryhmätoiminta ja yhteisöllisyys
- b) 17–vuotiaan peruskoulun päättäneille:
  - ammatillisten oppilaitosten oppilaanohjaus,
  - työvoimapoliittiset toimenpiteet,
  - työ- ja startti-pajatoiminta (erityisen vahvaa tukea tarvitseville) sekä
  - päihdepalvelut.

4. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilu

4.1. Tausta

Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän mukaan (STM 1999:20, 55, 58) työttömyys on laman jälkeisen talouskasvun aikana alentunut tasaisesti. Päätyneiden työttömyysjaksojen kestot ovat lyhentyneet ja työttömyyspäivärahan saajien määrä on alentunut. Työttömyyden alentuessa sen rakenteelliset piirteet ovat korostuneet. Työttömyyden keskimääräinen kesto on pidentynyt huomattavasti 1980-luvulta ja ikääntyneiden työnhakijoiden on entistä vaikeampi työllistyä. Myös työttömyyden alueelliset erot kasvavat.

Taloudellisen laman jälkeen työmarkkinat ovat jakautuneet kahtia. Äskettäin työttömiksi jääneet työllistyvät yleensä nopeasti, mutta vaikeasti työllistyvien asema työmarkkinoilla heikkenee suhteessa muihin. Työryhmän näkemyksen mukaan nykyisessä tilanteessa on erityisesti panostettava pitkäaikaistyöttömien palauttamiseksi avoimille työmarkkinoille. Vuonna 1999 erittäin vaikeasti työllistettäviä arvioitiin olevan 170 000 - 180 000. (STM 1999:20, 59.)

Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun käynnistyessä vuonna 2001 tammikuun lopussa työttömiä työnhakijoita oli työministeriön tilastojen mukaan 323 661. Näistä pitkäaikaistyöttömiä oli 88 231 eli 27 prosenttia kaikista työttömistä työnhakijoista. Työttömien työnhakijoiden määrä on alentunut vuoden 2000 tammikuun lopusta 34 440 henkilöllä tammikuun 2001 loppuun. Työttömiä 45 - 49 -vuotiaita työnhakijoita oli tammikuun 2001 lopussa 38 219. Pitkäaikaistyöttömiä 45 - 49 -vuotiaista oli 10 026 eli 26 prosenttia ikäluokan kaikista työttömistä työnhakijoista. (Työministeriö 6.3.2001.)

Kokeilun avulla pyritään selvittämään olisiko tehtävissä toiminnan ja rahoituksen lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka loisivat pysyvän mallin, jolla tarjotaan kuntoutuspalveluita syrjäytymisvaarassa oleville pitkäaikaistyöttömille ennen muihin toimenpiteisiin osallistumista. Lisäksi tavoitteena on kehittää ja levittää hyviä toimintamalleja, joissa tukitoimenpiteiden yhdistämiseen ja yhteistyöhön eri organisaatioiden välillä on kiinnitetty huomiota.

4.2. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän ehdotus

Sosiaali- ja terveystoimen asetti 21.12.1998 Aktiivisen sosiaalipolitiikan -työryhmän selvittämään sosiaali- ja terveystoimen, sosiaalivakuutuksen ja työvoimahallinnon yhteisten asiakkaiden työllistämistä ja aktivointia edistäviä rakenteellisia ja lainsäädännöllisiä toimenpiteitä ensisijaisesti sellaisten työttömien osalta, joiden työllistymisedellytykset ovat puutteelliset, joiden aseman parantaminen edellyttää tehostettua viranomaisyhteistyötä ja joiden toimeentulo nojautuu osittain tai kokonaan toimeentulotukeen (STM 1999:20, II). Työryhmä ehdotti yleisiä toimenpiteitä, joilla parannetaan työmarkkinoiden toimivuutta siten, että työtä on tarjolla ja että työvoimaa on tarjolla avoimiin työpaikkoihin. Sosiaali- ja terveystoimen ja työhallinnon yhteisasiakkaiden osalta työryhmä ehdotti yksityiskohtaisia toimenpiteitä, joilla vaikeimmassa työmarkkina-asemassa olevien asiakkaiden asemaa parannetaan.

Kuntoutus on yksi keino, jolla edistetään väestön työ- ja toimintakykyä ja mahdollisimman itsenäistä selviytymistä elämän eri tilanteissa. On tärkeä selvittää kuntoutustarve hyvin ja ajoissa samoin kuin käynnistää kuntoutustoimenpiteet riittävän varhaisessa vaiheessa. (STM 1999:20, 77–78.)

Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmä toteaa, että laissa säädettyjen kuntoutusetuuksien piiriin ei pääse henkilö, jolla on lievä sairaus, vaikka sen seurauksena voitaisiinkin arvioida henkilön tulevaisuudessa syrjäytyvän työelämästä taikka tulevan jopa työkyvyttömäksi. Kansaneläkelaitoksen on järjestettävä vakuutetulle, jonka työkyky ja ansiomahdollisuudet ovat sairauden vamman tai vian vuoksi olennaisesti heikentyneet, tarvittava ammatillinen koulutus tai valmennus hänen työkykynsä säilyttämiseksi tai parantamiseksi (KKL 2 §).

Työryhmä esitti, että

"Kansaneläkelaitos järjestää yhdessä koulutus-, työvoima- sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa kolmen vuoden kokeilun siten, että ammatilliseen kuntoutukseen olisi mahdollista ryhtyä siinä vaiheessa, kun 45 vuotta täyttäneen ja yli vuoden työttömänä olleen henkilön työkyvyn arvioidaan olevan uhattu- na ja kun uhkana on lisäksi vakava syrjäytyminen. Työryhmä esittää kokeiluun 20 miljoonaa markkaa." (STM 1999:20, 78.)

45 vuotta täyttäneiden kuntoutuskokeilu toteutetaan vuosien 2001–2003 aikana. Tänä aikana kokeiluun on tarkoitus käyttää 3,36 miljoonaa euroa (20 miljoonaa markkaa), jotka kohdennettiin valtion talousarviossa harkinnanvaraisen (KKL 4 §) kuntoutuksen varoista.

4.3. Kohderyhmä

Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun kohderyhmää kartoitettiin ennen varsinaisen kuntoutuskokeilun käynnistymistä pilottihankkeiden avulla. Kohderyhmän kuvaus tarkentui tähän muotoon pilotin pohjalta tehtyjen havaintojen perusteella. Pilottivaiheen jälkeen kuntoutuskokeilu nimettiin Kipinä-kuntoutuskokeiluksi.

Kipinä-kuntoutuskokeilun kohderyhmänä ovat 45 vuotta täyttäneet työttömät henkilöt, joille on tehtävä aktivointisuunnitelma. Heillä on lisäksi uhkana vakava syrjäytyminen, mutta heidän ei vielä arvioida olevan vakavasti syrjäytyneitä. Työnvälitystilaston mukaan 28.6.2002 yli 45-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli yhteensä 126 982, Heistä 52 598 eli 41 prosenttia oli pitkäaikaistyöttömiä.

Työttömät, jotka täyttävät kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain tarkoittamat edellytykset, tulee ohjata ensisijaisesti työhön tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ja viimesijaisena kuntouttavaan työtoimintaan. Mikäli työvoimatoimisto arvioi, ettei edellä mainittu ensisijaisiin toimenpiteisiin ohjaaminen ole kolmen kuukauden kuluessa mahdollista, aktivointisuunnitelmaan tulee sisällyttää kuntouttava työtoiminta ja/tai sitä tukevia sosiaali- ja terveystalvveluja.

Mikäli aktivointisuunnitelmaa tehtäessä todetaan ensisijaisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden olevan asiakkaalle riittämättömiä ja asiakkaan arvioidaan hyötyvän kuntoutuksesta, paikalliset toimijat selvittävät yhteistyössä asiakkaan kanssa hänen mahdollisuuttaan osallistua Kipinä-kuntoutuskokeiluun. Asiakas voi osallistua samanaikaisesti Kipinä-kuntoutuskokeiluun ja kuntouttavaan työtoimintaan tai kuntoutuskokeilu voi sisältyä asiakkaan aktivointisuunnitelmaan yhtenä tukevana sosiaali- ja terveystalvveluna. Kuntoutuskokeiluun valittavien ei tarvitse täyttää Kansaneläkelaitoksen järjestämän kuntoutuksen saamiseksi normaalisti sovellettavia kriteerejä.

Työttömyyden lisäksi kuntoutukseen valittavilla tulee olla elämässään tekijöitä, joiden vuoksi heillä arvioidaan olevan vakavan syrjäytymisen uhka. Paikalliset toimijat (työvoimatoimisto, sosiaali- ja terveystoimi, Kelan paikallistoimisto) arvioivat syrjäytymisen riskitekijöitä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Kuntoutukseen valittavien kokonaistilanteen kartoituksessa arvioidaan työttömyyden ohella myös henkilön taloudellista tilannetta, asumisolosuhteita, terveydentilaa, koulutusta, sosiaalista taustaa ja sosiaalisia taitoja.

Kipinä-kuntoutukseen valittavien kuntoutujien kriteerit ovat seuraavat:

- 45 vuotta täyttäneet työttömät henkilöt, joiden arvioidaan aktivointisuunnitelmaa laadittaessa tarvitsevan kuntoutusta ennen osallistumista työvoimatoimiston ensisijaisiin toimenpiteisiin tai kuntouttavaan työtoimintaan tai kuntouttavan työtoiminnan rinnalla, ja joiden kohdalla kuntoutuksen arvioidaan parantavan henkilön työ- tai toimintakykyä
- työttömyyden lisäksi tulee henkilön elämäntilanteessa olla muita syrjäytymisriskiä lisääviä tekijöitä (esim. köyhyys, asunnottomuus, sairaus, koulutuksen puute, vanhentunut koulutus, henkilökohtainen elämäkriisi, päihteiden käyttö, rikollisuus yms.)
- kuntoutuskokeiluun ei valita niitä henkilöitä, joiden arvioidaan perusteellisten tutkimusten jälkeen olevan oikeutettuja työkyvyttömyyseläkkeeseen tai jotka eivät eri tahojen arvion mukaan selviytyisi yleisillä työmarkkinoilla.

4.4. Tavoitteet

Kokeilun tavoitteena on luoda toimiva yhteistyömalli, jossa kuntoutuja, paikalliset toimijat sekä Kela ja palveluntuottajat toimivat aktiivisesti yhdessä. Kuntoutuksen tarve selvitetään samoin kuin tarvittavat kuntoutustoimenpiteet. Tavoitteena on luoda integroitu palveluketju,

jossa Kelan järjestämä kuntoutus on osa kuntoutujalle räätälöityä kokonaisvaltaista palvelukokonaisuutta.

Kokeilun avulla pyritään selvittämään olisiko tehtävissä lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka loisivat pysyvän mallin kuntoutuspalvelujen tarjoamisesta syrjäytymisvaarassa oleville työttömille. Kuntoutuspalveluja tarjottaisiin niille työttömille, jotka tarvitsevat kuntoutusta voidakseen myöhemmin osallistua muihin toimenpiteisiin. Työkokeiluihin liittyvällä yhteistyöllä yritysten kanssa pyritään myös parantamaan työnantajien asenteita työttömien työllistämistä kohtaan. Lisäksi tavoitteena on kehittää ja levittää hyviä toimintamalleja, joissa tukitoimien yhdistämiseen sekä yhteistyöhön ja vastuusuhteisiin eri toimijoiden välillä on kiinnitetty huomioita.

Kuntoutuskokeilun tavoitteena on myös kuntoutujan työllistyminen pitkällä aikavälillä. Kuntoutuksen aikana pyritään parantamaan kuntoutujan työkykyä ja työllistymisvalmiuksia, antamaan mahdollisuus vertaisryhmän tukeen sekä kohentamaan kuntoutujan psyykkistä hyvinvointia, henkistä vireyttä, aktiivisuutta, fyysistä kuntoa ja elämäntapoja. Tavoitteena on kohentaa kuntoutujien valmiuksia osallistua kuntouttavaan työtoimintaan tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin tai palata työmarkkinoille. Kuntoutujille pyritään löytämään töitä avoimilta markkinoilta tai tukityöpaikka, mikäli kuntoutujalla on siihen edellytyksiä. Joidenkin kohdalla tavoitteeksi voidaan hyväksyä elämänhallinnan parantaminen.

4.5. Pilottivaihe ja toimintasuositukset

Ohjausryhmä sopi keväällä 2001 alustavasti kuntoutuskokeilun kohderyhmästä ja tavoitteista. Kela lähetti palveluntuottajille tarjouspyynnön kuntoutuskokeilua koskien. Tarjousten toimintamalleista todettiin, että ne eivät huomioi riittävästi kohderyhmän tarpeita. Tästä johtuen kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä päättyi uuden toimintamallin kehittämiseen. Tavoitteena oli kehittää ja kokeilla erilaisia toimintamalleja, joissa avo- ja laitospalvelut rytmittyisivät mahdollisimman hyvin ja joustavasti. Lisäksi asiakkaan motivointiin ja yhteistyön tiivistämiseen paikallisten toimijoiden kesken tuli kiinnittää erityistä huomiota.

Uutta toimintamallia kehitettiin ja kokeiltiin kolmen palveluntuottajan kanssa vuoden 2002 aikana. Mukana kokeiluvaiheessa olivat Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus ja kuntoutuskeskus yhteishankkeella sekä Kuntoutus ORTON ja päihdekuntoutuksen osalta Järvenpään sosiaalisairaala. Palveluntuottajien toimintamallit olivat toisistaan poikkeavia.

Ohjausryhmä valitsi ensivaiheen kokeilualueet työvoimahallinnon osoittamista kohteista. Kuntoutuskokeilu käynnistyi kevään 2002 aikana Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla. Helsingistä mukana olivat Itäkeskuksen ja Malmin työvoimatoimistojen alueet sekä Vantaalta läntinen alue. Asiakkaiden rekrytointi alkoi helmikuussa 2002 ja pilottivaiheen kuntoutusjakso käynnistyivät loppukevällä. Osa kuntoutusjaksoista oli yhä kesken tai käynnistymättä lokakuun 2002 lopussa. Pilotin aikana tavoiteltu asiakasmäärä, yhteensä 36 asiakasta, ei toteutunut.

Pilotin aikana on kerätty monenlaista tietoa kuntoutuskokeilun toteutumisesta, kohderyhmästä ja sen valikoitumisesta sekä uuden toimintamallin tuloksellisuuden edellytyksistä. Kokeilussa mukana olevien työvoimatoimistojen yhteyshenkilöiltä kysyttiin helmikuussa 2002 tietoja rekrytoinnin toteutumisesta. Heidän antamansa tiedon perusteella helmikuun loppuun mennessä aktivointisuunnitelmahaastatteluun oli kutsuttu 103 asiakasta. Heistä 11 ei saapunut haastatteluun, 24 ohjattiin muihin toimenpiteisiin, 25 ohjattiin Kipinä-kuntou-

tukseen ja 41 kieltäytyi Kipinä-kuntoutuksesta. Kuntoutukseen ohjatuista asiakkaista osa karsiutui vielä ennen kuntoutuksen alkamista. Osahankkeiden raporttien valmistuessa Kiipulan kuntoutuskokeiluun oli osallistunut kymmenen asiakasta, Järvenpään arviointijaksolla oli käynyt kahdeksan asiakasta ja Kuntoutus ORTONin ensimmäiseen ryhmään oli osallistunut viisi asiakasta.

Pilotin kuntoutusjaksojen varhaisvaiheessa huhtikuussa 2002 toteutettiin asiakkaiden fokusryhmähaastattelut Kiipulan ja Kuntoutus ORTONin kuntoutusryhmissä. Niissä selvitettiin erityisesti asiakkaiden tuloa kuntoutukseen sekä heidän palveluodotuksiaan.

Tiedot keväällä tehdyistä haastatteluista ja kyselystä olivat ohjausryhmän käytettävissä kokeilun laajentamisesta päätettäessä. Ohjausryhmä päätti avoimen haun järjestämisestä kokeilua laajennettaessa. Samoin ohjausryhmä päätti kohderyhmän rajauksen muuttamisesta. Lisäksi kokeiluun hakevia palveluntuottajia veloitettiin yhteistyöhön työhallinnon, sosiaali- ja terveystoimen ja Kelan kanssa.

Heinäkuussa 2002 tehtiin vielä kokeilun palveluketjua, yhteistyötä ja kohderyhmää koskeva kysely paikallisten toimijoiden yhteyshenkilöille.

Seuraavana esitettävät toimintasuositukset koottiin Kipinä-kuntoutuskokeilun laajempaa toteutusta ja avointa hakua varten pilotin aikana kerätyn tiedon ja palveluntuottajien raporttien pohjalta. Toimintasuosituksissa tuotiin esiin kokeilun kannalta keskeisimmät asiat, joiden hyvällä ja huolellisella suunnittelulla arvioitiin voitavan vaikuttaa myönteisesti hankkeen onnistumiseen.

Paikallisen työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen osallistuminen asiakasryhmän kartoitukseen ja asiakkaiden rekrytointiin on välttämätöntä. Kuntoutuskokeilun asiakkaat tulee etsiä työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen 45 vuotta täyttäneistä asiakkaista, joille on tehtävä aktiivointisuunnitelma (laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001).

Pilottivaihe osoitti asiakkaiden rekrytoinnin ja motivoinnin olevan runsaasti aikaa vieviä ja haasteellisia tehtäviä. Monet asiakkaat eivät motivoituneet lähtemään kuntoutukseen yhden keskustelun perusteella aktiivointisuunnitelmaa tehtäessä, vaan päätös kuntoutukseen lähtemisestä syntyi vasta usean keskustelun jälkeen.

Paikallista toimintamallia kehitettäessä rekrytointivaiheeseen, asiakkaiden etsimiseen ja motivointiin tulee kiinnittää erityisesti huomioita. Palveluntuottajan roolista asiakkaiden rekrytointivaiheessa on aiheellista neuvotella työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen kanssa.

Pilotin aikana kohderyhmän erityispiirteistä ja palvelutarpeista on saatu lisää tietoa. Asiakkaiden rekrytoinnin vaikeudet ja pilottien toteutus osoittavat, että kohderyhmän asiakkaiden irrottautuminen arkielämän rutiineista ja sitoutuminen pitkäaikaiseen säännölliseen ohjelmaan vaatii vahvaa panostusta yksilölliseen motivointiin eri vaiheissa.

Toimintamallia ja kuntoutuksen sisältöjä suunniteltaessa tulee huomioida kohderyhmän haasteellisuus. Tavoitteena on kehittää mallia, jossa palvelut jaksottuisivat mahdollisimman hyvin ja joustavasti asiakasryhmän tarpeet huomioiden.

Hyvä yhteistyö palveluntuottajan sekä työhallinnon, sosiaali- ja terveystoimen ja Kelan kesken on tärkeää toimintamallia suunniteltaessa ja kuntoutuskokeilua toteutettaessa. Kokeilu kytketään paikallisten toimijoiden tarjoamiin palveluihin kuntoutujan asuinympäristössä ja

kuntoutuksen aikana tehdään yhteistyötä kuntoutujan läheis- ja viranomaisverkoston kanssa. Asiakkaiden motivointiin ja tukemiseen kuntoutusprosessin eri vaiheissa sekä asiakkaiden jälkihoitoon ja seurantaan kuntoutuksen jälkeen kannattaa kiinnittää huomiota.

Toimijoiden työnjaon ja yhteistyön tulee olla selkeää. Eri yhteistyötahoilla on oltava sama informaatio toimintamallista, palveluketjusta sekä kokeiluun liittyvistä etuuksista. Yhtenäinen informointi ja tiedonjako tulee varmistaa kokeilun eri vaiheissa. Asiakkaille on pyrittävä luomaan saumaton palveluketju, jossa toimijoiden työnjako ja yhteistyö, palvelujen kytkeminen toisiinsa sekä tiedon siirtyminen toimivat hyvin ja joustavasti.

4.6. Kipinä-kuntoutuskokeilu

Kipinä-kuntoutuskokeiluun järjestettiin avoin haku syksyllä 2002 (liite 5). Avoimesta hausta tiedotettiin maakuntien keskeisimmissä päivälehdissä 2.9.2002. Hakuaika päättyi 30.11.2002. Hakemuksia tuli määräajassa 55 kappaletta.

Saapuneet hakemukset käsiteltiin Kansaneläkelaitoksen kuntoutuslinjalla. Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä sopi, että Kipinä-kuntoutuskokeilun hankkeita valittaessa on huomiota kiinnitettävä seuraaviin asioihin:

- hankkeita tulee olla kaikilta alueilta ja erilaisilta paikkakunnilta,
- kuntoutuspalvelujen toimintamallin tulee vaihdella,
- hankkeiden joukossa tulee olla myös päihdehuollon kokeiluja,
- miten asiakkaiden rekrytointivaiheen suunnittelu sekä kohderyhmä ja palvelutarpeet on otettu huomioon toimintamallissa,
- ovatko paikalliset toimijat lausunnoissaan sitoutuneet toimintaan,
- kuntoutuksen moniammatillisuus ja
- palveluntuottajan kokemus.

Ohjausryhmän sopimien kriteerien ohella suunnittelun lähtökohtana on ollut Kelan kuntoutuksesta annetun lain 4 §:n edellyttämä varojen käyttösuunnitelma. Siten valintoihin on ollut vaikuttamassa kuntoutuskokeilun järjestämiseen osoitetut varat kokonaisuudessaan. Hankkeiden valinnassa pyrittiin kuntoutuskokeilun tavoitteiden mahdollisimman hyvään saavuttamiseen käytettävissä olevilla resursseilla.

Kuntoutuslinjalla valittiin edellä mainittujen kriteerien perusteella parhaimmat hankkeet esiteltäviksi kuntoutuskokeilujen ohjausryhmälle. Valituista hankkeista tehtiin matriisit, joissa kuvattiin hankkeet tiiviisti asetettujen kriteerien suhteen. Näiden tietojen pohjalta ohjausryhmä valitsi toteuttavat hankkeet. Hankkeita valittiin kahdessa vaiheessa yhteensä kolme-toista. Hankkeiden valinnassa korostui erityisesti toimintamallin avomuotoisuus ja paikallisten toimijoiden sitoutuminen toimintaan.

Kipinä-kuntoutuskokeilut käynnistyivät eri puolilla Suomea kevään ja kesän 2003 aikana seuraavien palveluntuottajien toteuttamana: Anttolanhovin kuntoutus- ja tutkimuskeskus, Hämeenkyrön Hoitokeskus Oy, Invalidiliiton Lapin kuntoutuskeskus, Jupiter-säätiö, Kaprakan kuntoutuspalvelukeskus/ päätoimipaikka, Kelan kuntoutuksen palveluyksikkö, Kiipulan ammatillinen aikuiskoulutuskeskus, Laptuote-säätiö, Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus, Parik-säätiö, Sininauhaliitto ry, Sotek sy ja Taitoreitti Oy.

Kipinä kuntoutuskokeilun kolmeatoista hanketta toteutetaan vuosina 2003–2004. Kokeilu päättyy vuoden 2004 lopussa. Hankkeille myönnetystä rahoituksesta on rekrytoinnin vaikeuksien sekä kuntoutujien poissaolojen ja keskeytyksien vuoksi osa jäämässä käyttämättä. Parhaillaan valmistellaan lisäryhmien toteutusta vuoden 2004 aikana muutamissa osahankkeissa.

Toteuttajiksi Kipinä-kuntoutuskokeiluun valittiin palveluntuottajia, jotka voivat toimia myös Kelan vakiintuneen toiminnan toteuttajina. Palveluntuottajina toimii kuntoutuslaitoksia, säätiöitä, järjestöjä ja yksityisiä palveluntuottajia. Toimintamallien rekrytointiprosessi, menetelmät, sisältö ja painotukset poikkeavat toisistaan eri hankkeissa. Kolmella hankkeella toimintamalliin kuuluu laitosmuotoisia kuntoutusjaksoja. Muut kymmenen hanketta ovat toteutukseltaan avomuotoisia. Valtaosa hankkeista on painottunut sosiaalisen hyvinvoinnin kohentamiseen. Vain kahdella hankkeella on vanha fyysisen hyvinvoinnin painotus. (Suikkanen ym. 2004, 38). Toimintamalleihin sisältyy avo- ja/tai laitosmuotoisia kuntoutusjaksoja, jotka sisältävät muun muassa terveydentilan kartoituksia, kuntoutustarveselvityksiä, ryhmätoimintaa, työharjoitteluja, työhönvalmennusta, työkokeiluja, kuntouttavan työtoiminnan tukemista, yksilöohjausta, ohjattua liikuntaa sekä verkostotyöskentelyä kuntoutujan läheisten ja viranomaisten kanssa. Työvoimatoimiston sekä sosiaali- ja terveystoimen palvelut ovat tarpeen mukaan kytketty kuntoutujan yksilölliseen kuntoutussuunnitelmaan. Yhteistyö mielen-terveystoimiston, päihdehuollon, sosiaalitoimen sekä työhallinnon kanssa on ollut vilkasta monissa hankkeissa.

Hankkeisiin osallistuvien määrä vaihtelee 18 kuntoutujasta 48 kuntoutujaan (liite 6). Kuntoutustarveselvityksiin osallistuu enemmän asiakkaita. Vuoden 2003 loppuun mennessä Kipinä-kuntoutuskokeilun kuntoutustarveselvityksiin viidessä hankkeessa oli osallistunut 202 kuntoutujaa. Varsinaiseen Kipinä-kuntoutusjaksoon oli osallistunut kolmessatoista hankkeessa 274 kuntoutujaa. Yhteensä Kipinä-kuntoutuskokeilu oli tarjonnut palveluja 355 kuntoutujalle.

4.7. Arviointitutkimus

Kuntoutuskokeilujen ohjausryhmä päätti arviointitutkimuksen kytkemisestä Kipinä-kuntoutuskokeiluun keväällä 2003. Arviointitutkimus sovittiin rahoitettavan aktiivisen sosiaalipolitiikan kuntoutuskokeilulle kohdennetuista KKL 4 §:n varoista. Tutkimukseen sovittiin varattavan noin 50 000 euroa.

Ohjausryhmä päätti, että tutkimuksen tekijä valitaan tarjousten perusteella. Tarjouksia pyydettiin neljältä taholta kesäkuussa 2003 ja uudelleen kuudelta taholta syyskuussa 2003. Ensimmäisen tarjouspyynnön perusteella ei tullut sellaista tarjousta ja tutkimussuunnitelmaa, jonka pohjalta olisi voitu valita tutkimuksen tekijä. Tarjouksen antoivat Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Kuntoutussäätiö, Lapin yliopiston yhteiskuntatutkimuksen laitos, Stakes ja Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Tarjouksista pyydettiin asiantuntija-arvio asiantuntijalääkäri Timo Pohjolaiselta Kansaneläkelaitokselta. Tutkimuksen tekijäksi valittiin tarjousten perusteella kuntoutuskokeilujen ohjausryhmässä Lapin yliopiston ennakointi- ja arviointikeskus. Tutkijaryhmään kuuluvat professori Asko Suikkanen sekä tutkijat YTT Ritva Linnakangas, YTM Minna Harjajärvi ja YTM Maria Martin.

Arviointitutkimukselle koottiin ohjausryhmä keväällä 2004. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii tutkimuspäällikkö Jukka-Pekka Halonen Kansaneläkelaitokselta. Jäseniksi kutsuttiin erikoistutkija Kari Gröhn sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylitarkastaja Pentti Lehmijoki työministeriöstä ja professori Asko Suikkanen Lapin yliopistosta. Asiantuntijana ja sihteerinä toimii suunnittelija Tuula Ahlgren.

Kipinä-kuntoutuskokeilun arvioinnin tutkimussuunnitelma on jaettu kolmeen vaiheeseen:

- a) toimintamallien toteutuksen (toimeenpanon) arviointi,
- b) toimintamallien toimivuus, hyvien käytäntöjen ja kehittämistarpeiden etsiminen ja
- c) vaikuttavuus.

Toimeenpanon arvioinnin pohjalta valittiin keväällä 2004 neljä hanketta, joiden toimintamallin toimivuutta ja vaikuttavuutta tarkastellaan lähemmin. Arviointitutkimuksen käsikirjoitus luovutetaan tammikuussa 2004 ja tutkimus julkaistaan keväällä 2004.

LIITTEET

1. Nuorten kuntoutuskokeilu vuosina 2001–2003 – Avoin haku toimijoille
2. Nuorten kuntoutuskokeilu vuosina 2001–2003 – Kokonaiskustannukset, myönnetty rahoitus, nuorten määrä ja kustannukset nuorta kohti 31.12.2003 mennessä
3. Nuorten kuntoutuskokeilut – Nuorten määrä 31.12.2003
4. Nuorten kuntoutuskokeilun kohderyhmään liittyviä eri toimialojen kehittämishankkeita
5. Keski-ikäisten työttömien Kipinä-kuntoutuskokeilu vuosina 2002–2004 – Avoin haku toimijoille
6. Kipinä-kuntoutuskokeilut – Kuntoutujien määrä 31.12.2003

NUORTEN KUNTOUTUSKOKEILU VUOSINA 2001 – 2003**AVOIN HAKU TOIMIJOILLE**

Kansaneläkelaitos järjestää yhdessä koulu-, nuoriso-, työvoima- sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa kolmen vuoden kokeilun, jossa vakavan syrjäytymisuhan alaisena oleville 15 – 17-vuotiaille nuorille järjestetään varhennettua kuntoutusta, jolta ajalta nuorille voidaan maksaa kuntoutusrahaa. Kokeilua ohjaa sosiaali- ja terveysministeriön johdolla toimiva ohjausryhmä.

Kokeilu toteutetaan vuosina 2001 – 2003. Kokeiluun käytetään kolmen vuoden aikana 20 miljoonaa markkaa. Vuodelle 2001 kokeiluun on varattu 3 miljoonan rahamäärä kuntoutuksen järjestämiseen ja 3,5 miljoonan lisärahamäärä kuntoutusrahaan.

Varhennetun kuntoutuksen kokeilu kohdistuu 15 – 17-vuotiaisiin, jotka ovat keskeyttäneet peruskoulun tai ammatilliset opinnot. Kyseeseen tulevat myös 15 – 17-vuotiaat, joiden opintojen keskeyttämisen vaara on ilmeinen tai jotka ovat suorittaneet peruskoulun huonoilla arvosanoilla. Lisäksi valittavilla nuorilla arvioidaan olevan vakava syrjäytymisen vaara. Kokeiluun osallistuvien ei tarvitse täyttää Kelan järjestämän kuntoutuksen kriteerejä.

Kokeilu pyritään toteuttamaan nuoren kotipaikkakunnalla. Kelan pienryhmämuotoisena järjestämä kuntoutus kytketään paikallisten toimijoiden tarjoamiin palveluihin nuoren asuinympäristössä ja kuntoutuksen aikana tehdään yhteistyötä nuoren läheisten kanssa. Myös uusien kuntoutusmuotojen kokeilu ja kehittäminen on mahdollista osana kokeilua. Hankkeen onnistumisen kannalta hyvä yhteistyö paikallisten toimijoiden kesken on tärkeää, samoin nuoren tukeminen kuntoutusprosessin eri vaiheissa.

Kokeiluun valittaville toimijoille järjestetään koulutusta ja perehdytystä **ennen** kokeilun käynnistymistä.

Kokeiluun valitaan vuonna 2001 hakemusten perusteella 5 – 15 hanketta. Vuosina 2002 ja 2003 voidaan järjestää uusi haku, mikäli kokeiluun varattu rahamäärä riittää. Kokeiluun osallistuvien toimijoiden tulee kattaa osa hank-

keiden kokonaiskustannuksista esim. tarjoamalla palveluja. Kuntoutuskokeilun budjetista voidaan maksaa valittaville toimijoille kokeilun kustannuksia ja yli 16-vuotiaille kuntoutusrahaedellytysten täyttyessä kuntoutusrahaa.

Kokeiluun haluavilta toimijoilta odotetaan paikallisten toimijoiden (**koulu**-, nuoriso- sekä sosiaali- ja terveystoimi, työvoimatoimisto ja Kansaneläkelaitoksen toimisto) yhdessä laatimaa hakemusta ja suunnitelmaa, joka sisältää:

- paikallisen toimintamallin
- kokonaisbudjetin.

Lisätietoja voi kysyä sekä hakulomakkeen ja informaatiopaketin voi tilata Kansaneläkelaitoksesta suunnittelija Tuula Ahlgrenilta puh. 020 43 43284 tai 040 516 3284, sähköposti tuula.ahlgren@kela.memonet.fi.

Hakemukset toimitetaan kahtena kappaleena Kansaneläkelaitoksen terveys- ja toimeentuloturvaosaston kuntoutuslinjan postituspisteeseen os. Höyläämötie 1a B tai postitse osoitteella Kansaneläkelaitos, kuntoutuslinja, PL 78, 00381 Helsinki **31.5.2001 klo 16.00 mennessä**. Telefaksilla toimitettua tarjousta ei hyväksytä. Myös myöhemmin tulleet hakemukset voidaan hyväksyä, jos kuntoutuskokeiluun varattu rahamäärä riittää. Kuoreen tulee merkintä ”Nuorten kuntoutuskokeilu”.

KANSANELÄKELAITOS

Terveys- ja toimeentuloturvaosasto

Kuntoutuslinja

NUORTEN KUNTOUTUSKOKEILU v. 2001-2003**Kokonaiskustannukset, myönnetty rahoitus, nuorten määrä ja kustannukset nuorta kohti 31.12.2003 mennessä**

Palveluntuottaja	Toteutuneet kustannukset, €				Myönnetty kok. rahoitus v. 2001-2003	Osallistuneiden nuorten määrä -31.12.2003	Toteutuneet kustannukset €/nuori
	2001	2002	2003	Yhteensä v 2001-2003			
Joensuun kaupungin Pielisjoen koulu		23 714,64	31 163,59	54 878,23	79 000,00	14	3 919,87
Kaarinan kaupunki, sosiaalitoimi	8 249,22	43 132,85	48 866,40	100 248,47	104 400,00	22	4 556,75
Kelan Nivalan-Haapajärven vakuutuspiiri	5 124,23	48 770,56	88 036,62	141 931,41	206 200,00	84	1 689,66
Keski-Pohjanmaan koulutus kuntayhtymä		66 529,89	81 074,43	147 604,32	185 000,00	30	4 920,14
Keski-Porin seurakunta		45 822,01	55 863,20	101 685,21	106 252,00	17	5 981,48
Lapinlahden kunta		25 161,22	33 104,84	58 266,06	88 000,00	18	3 237,00
Lappeenrannan sosiaali- ja terveystoimi	12 317,83	65 732,96	83 180,45	161 231,24	187 500,00	22	7 328,69
MLL:N Kainuun piiri ry		56 677,27	95 165,17	151 842,44	220 000,00	13	11 680,19
Nokian kaupunki	12 283,99	55 809,50	57 982,89	126 076,38	130 564,00	18	7 004,24
Oulun kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi		48 233,51	87 907,83	136 141,34	155 000,00	24	5 672,56
Pietarsaaren kaupunki, kouluvirasto/nuorisotoimi	15 600,79	106 340,26	123 022,00	244 963,05	287 600,00	85	2 881,92
Pudasjärven, Ranuan ja Posion kunnat	12 344,74	88 799,63	75 059,71	176 204,08	181 100,00	90	1 957,82
Päijänne-instituutti ja Lahden kansanopisto		40 162,90	121 528,98	161 691,88	166 940,00	45	3 593,15
Saarijärven kaupunki ja Karstulan kunta		50 848,62	73 170,57	124 019,19	147 000,00	32	3 875,60
Salon seudun mielenterveysseura ry.		29 177,75	47 110,71	76 288,46	120 000,00	20	3 814,42
Satakunnan erityishuolto piirin kuntayhtymä		70 788,33	100 393,83	171 182,16	200 000,00	40	4 279,55
Vantaan kaupungin sivistystoimi	9 622,63	92 950,19	113 362,30	215 935,12	237 000,00	32	6 747,97
Vihdin mielenterveysseura ry.	8 483,28	63 810,18	83 888,23	156 181,69	182 100,00	24	6 507,57
Nuorten matkakulut		6 428,23	8 447,63	14 875,86	30 000,00		
Kelan hallinnolliset kulut	66 000,00	70 000,00	42 000,00	178 000,00	180 000,00		
Yhteensä	150 026,71	1 098 890,50	1 450 329,38	2 699 246,59	3 193 656,00	630	4 284,52

LIITE 3

NUORTEN KUNTOUTUSKOKEILUT / NUORTEN MÄÄRÄ 31.12.2003

	toiminnassa mukana tällä hetkellä	siirtynyt sovitusti jatkoon	päättänyt kokeilun sovitusti, ei jatko-suunnitelmaa	keskeyttänyt	tyttöjä	poikia	koko projektin aikana
Joensuu, päättynyt 31.12.2004	0	11	0	3	8	6	14
Kaarina	5	13	2	2	14	8	22
Kajaani	4	7	1	1	4	9	13
Kela Nivala-Haapajärven vakuutuspiiri	0	81	0	3	46	38	84
Kokkolan ja Kaustisen seutukunta	15	15	0	0	8	22	30
Lahden seutu	31	13	0	1	26	19	45
Lapinlahti	9	8	0	1	2	16	18
Lappeenranta	0	15	5	2	7	15	22
Nokia	5	10	0	3	7	11	18
Oulun kaupunki	11	12	0	1	14	10	24
Pietarsaari	32	49	3	1	35	50	85
Pori	12	3	0	2	10	7	17
Pudasjärvi - Ranua - Posio*	61	16	7	6	28	62	90
Rauma	7	33	0	0	20	20	40
Saarijärvi ja Karstula	21	8	0	3	16	16	32
Salo	5	9	4	2	5	15	20
Vantaa	8	18	0	6	13	19	32
Vihti	19	5	0	0	14	10	24
Yhteensä	245	326	22	37	277	353	630

* Ranualta tiedot 30.6.2003 tilanteesta

Nuorten kuntoutuskokeiluun kohderyhmään liittyviä eri toimialojen kehittämishankkeita

Opetustoimi

Oppilaanohjauksen parantaminen ja riittävyyden turvaaminen

Opetusministeriö on käynnistänyt vuonna 2004 työllisyyspolitiikkaohjelman varoin perusopetuksen ylempien vuosiluokkien oppilaanohjaushankkeen, jossa etsitään oppilaanohjaukseen moniammatillista, alueellista ja seutukunnallista yhteistyötä nuoren tueksi siirtymävaiheessa peruskoulusta jatko-opintoihin. Hankkeessa etsitään myös hyviä käytäntöjä siitä, miten seurataan nuoren sijoittumista peruskoulun jälkeiseen jatko-opiskeluun sekä jatko-opiskelupaikkaa vaille jääneiden nuorten henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa koulun ulkopuolella. Hankkeen osaprojekteissa pyritään kehittämään myös menetelmiä, jotka helpottavat oppilaan ongelmien varhaista **tunnistamista**. Projektien yhteistyöverkostoissa tulisi olla mahdollisimman kattavasti edustettuina ne hallinnonalat ja toimijat, jotka työskentelevät oppilaiden kanssa koulussa, vapaa-aikana ja nuorten työhönohjauksessa.

Projektien tulee koordinoida toimintansa seutukunnan alueella oleviin muihin projekteihin, joissa on sama kohderyhmä ja joissa ennaltaehkäistään nuorten syrjäytymistä (**esimerkiksi** osallisuushankkeet, työpajatoiminta, nuorten kuntoutuskokeilut).

Sosiaalitoimi

Varhainen puuttuminen

Sosiaalialan kehittämishankkeen toimintasuunnitelmassa (2003:20, 20–21) on nostettu nuorten kohdalla esille varhaisen puuttumisen tärkeys. Tavoitteena on varhaisen puuttumisen hyvien käytäntöjen ja yhteistoiminnan ankkuroiminen pysyväksi osaksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien perustyötä. Toimenpiteinä Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus julkaisee kolme varhaisen puuttumisen opasta sekä järjestää ohjeiden käyttöön saattamista tukevaa koulutusta lasten kanssa työskenteleville ammattiryhmille. Sosiaali- ja **terveysalan** tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkii myös varhaisen puuttumisen osalta hyvien käytäntöjen vaikuttavuutta, kehittää vaikuttavuuden seurannan menetelmiä sekä tukee varhaisen puuttumisen johtamis- ja koordinaatorakenteiden muodostamista kunta-kohtaisesti ja seudullisena yhteistyönä.

Työvoimatoimi

Hallituksen työllisyysohjelman aktiiviohjelmissa kehitetään ja tehostetaan julkisen työvoimapalvelun palvelurakennetta ja nuorille tarjottavia työvoimapalveluja. Tämän **aktiiviohjelman** tavoitteena on, että kaikille nuorille (17–24-v.) tarjotaan koulutus-, työharjoittelu- tai työpajatoimenpiteet kolmen työttömyyskuukauden jälkeen. Toisen aktiiviohjelman tavoitteena on, että nuorten siirtymistä koulutukseen nopeutetaan, yhteishakua tehostetaan, opinto- ja ammatinvalinnanohjausta parannetaan ja tutustumista elinkeinoelämään lisätään (ns. koulutustakuu).

TARJOUSPYYNTÖ

KESKI-ikäisten työttömien
KIPINÄ-KUNTOUTUSKOKEILU VUOSINA 2002–2004

AVOIN HAKU TOIMIJOILLE

Kansaneläkelaitos järjestää yhteistyössä työhallinnon ja kuntien sosiaalitoimen kanssa kokeilun, jossa työelämään tähtäävä kuntoutus voi alkaa siinä vaiheessa, kun 45 vuotta täyttäneen työttömän henkilön työkyvyn arvioidaan olevan uhattuna ja kun häntä uhkaa vakava sosiaalinen syrjäytyminen. Kuntoutuskokeiluun voidaan ohjata henkilöitä, joille on tehtävä aktivointisuunnitelma (laki kuntoututtavasta työtoiminnasta 189/2001). Mikäli aktivointisuunnitelman yhteydessä arvioidaan, ettei henkilöllä ole valmiuksia kuntouttavaan työtoimintaan tai asiakkaan arvioidaan hyötyvän kuntoutuksesta kuntoututtavan työtoiminnan rinnalla, voidaan hänet ohjata kuntoutuskokeiluun. Kuntoutuskokeiluun valittavien ei tarvitse täyttää Kansaneläkelaitoksen järjestämän kuntoutuksen saamiseksi normaalisti sovellettavia kriteerejä.

Kokeilun toimijoiksi haetaan erilaisia kuntoutuspalvelujen tuottajia, joiden tulee toimia läheisessä yhteistyössä työhallinnon ja kuntien kanssa. Kokeiluun valitaan vuoden 2003 alussa hakemusten perusteella 10–15 hanketta.

Yksilö- ja/tai pienryhmämuotoisena järjestettävä kokeilu kytketään paikallisten toimijoiden tarjoamiin palveluihin kuntoutujan **asuinympäristössä** ja kuntoutuksen aikana tehdään yhteistyötä kuntoutujan läheis- ja viranomaisverkoston kanssa. Tävoitteena on uusien kuntoutus- ja yhteistyömuotojen kokeilu ja kehittäminen.

Kokeiluun valittaville toimijoille järjestetään koulutusta ja perehdytystä ennen kokeilun käynnistymistä.

Kokeiluun haluavilta toimijoilta odotetaan suunnitelmaa, joka sisältää kuvauksen kohderyhmästä, paikallisesta toimintamallista sekä **kokonaisbudjetin**. Kokeilun toimijoita valittaessa hyödynnetään ne kokemukset, joita on saatu pääkaupunkiseudulla vuoden 2002 aikana järjestetystä esikokeilusta.

Lisätietoja voi kysyä sekä hakulomakkeen ja **informaatiopaketin** voi tilata Kansaneläkelaitoksesta suunnittelija Tuula Ahlgrenilta puh. 020 43 43284 tai 040 516 3284, sähköposti tuula.ahlgren@kela.memonet.fi.

Hakemukset toimitetaan kahtena kappaleena Kansaneläkelaitoksen terveys- ja toimeentuloturvaosaston kuntoutuslinjan postituspisteeseen os. Höyläämötie 1a B tai postitse osoitteella Kansaneläkelaitos, kuntoutuslinja, PL 78, 00381 Helsinki **30.11.2002 klo 16.00 mennessä**. Kuoreen tulee merkintä "KIPINÄ-kuntoutuskokeilu". Telefaksilla toimitettua tarjousta ei hyväksytä.

KANSANELÄKELAITOS

Terveys- ja toimeentuloturvaosasto

Kuntoutuslinja

LIITE 6

KIPINÄ-KUNTOUTUSKOKEILUT / KUNTOUTUJIEN MÄÄRÄ 31.12.2003

	toiminnassa mukana tällä hetkellä	suositus tarveselvityksessä muuhun toimenpiteeseen	keskeyttäneet	Kipinä-kuntoutus päättynyt	naiset	miehet	Kuntoutustarveselvitys	Kipinä-kuntoutusjakso	koko projektin aikana yhteensä
Anttolanhovi	14	4	3		5	16	21	17	21
Hämeenkyrön hoitokeskus	14		1		9	6		15	15
ILKKA	18	2	6		10	16	26	24	26
Jupiter-säätiö	8		1	6	4	11		15	15
Kaprakka	0			9	4	5		9	9
Kiipula	14		4	14	9	23		32	32
Laptuote	7		5	10	9	13		22	22
Merikoski	28	28	10		27	39	66	38	66
Parik-säätiö	16		1		5	12		17	17
Perteä, Kelan kuntoutusyhtiö	16	22			19	19	38	16	38
Sininahaliitto	8		4	7	13	6		19	19
Sotek Sy	16		1	7	13	11		24	24
Taitoreitti	35		16		22	29	51	26	51
Yhteensä	194	56	52	53	149	206	202	274	355

Kuntoutusjaksolle osallistuneet kuntoutujat ovat mukana myös kuntoutustarveselvitykseen osallistuneiden määrässä.

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN TYÖRYHMÄMUISTIOITA
SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIETS PROMEMORIOR
WORKING GROUP MEMORANDUMS OF THE MINISTRY OF SOCIAL AFFAIRS AND HEALTH
ISSN 1237-0606

- 2004: 1 Jarkko Ihalainen. Lääkäri- ja hammaslääkäri työvoima lokakuussa 2003.
ISBN 952-00-1481-0
- 2 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantar ryhmän raportti sosiaali- ja terveysministeriölle vuoden 2003 toiminnasta.
ISBN 952-00-1497-7
- 3 Elli Aaltonen. Valtakunnallinen omaishoidon uudistaminen. Selvityshenkilön raportti.
ISBN 952-00-1501-9
- 4 Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen toimialan laajentamista selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-1509-4
- 5 Työnjakoa ja työrasitusta mielenterveyspalveluissa selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-1510-8
- 6 Kotihoidon tuen ja elatustuen maksamista ulkomaille selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-1511-6
- 7 Suomen lapsiasiain toimikunta. Esitys lapsiasiainvaltuutetusta ja lapsi- ja perheasioiden koordinaatiosta. Kommissionen för barnfrågor i Finland. Framställning om en barnombudsman och koordinering av barn- och familjefrågor.
ISBN 952-00-1534-5
- 8 Osapäivärahaa selvittäneen työryhmän loppuraportti.
ISBN 952-00-1541-8
- 9 Apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraportti.
ISBN 952-00-1542-6
- 10 Kuntouttavan työtoiminnan ohjausryhmän muistio.
ISBN 952-00-1547-7
- 11 Aktiivinen sosiaalipolitiikka. Kuntoutuskokeilut vuosina 2001-2004 -ohjausryhmän muistio.
ISBN 952-00-1548-5